

Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наши голоса

Місячник Союзу українців Румунії. XXXIII рік видання. № 364, жовтень, 2024

Олексій Потапенко,
РІД

*І чужому навчайтесь,
Щі свого не цурайтесь...*

М. Шевченко

Наш голос

NAȘ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор – Ірина Мойсей
Редактори: Іван Ребошапка
Михайло Трайста

Редколегія:

Корнелій Ірод, Микола Корнищан,
Михайло Михайлюк, Віргілій Ріцько

Адреса редакції:

Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони\Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;

E-mail: nas.holos@uur.ro

Друкарня «RCR Print»,
Бухарест, Румунія

Redacția:

**Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București România**

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати й редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- ❖ **ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ – 2024**
- ❖ *Тарас Шевченко і Буковина (IV)
(міжвоєнний період)*
- ❖ *Митрополит Андрей Шептицький
та українські письменники
– Роман Купчинський –
– Катря Гриневичева –*
- ❖ *Маловідомі в Румунії
сторінки української фольклористики (14)*
- ❖ *Сучасна українська драматургія
– Олег Михайлов –*
- ❖ *Прометей Срібної Землі*
- ❖ *Україністика Бухарестського університету –
одна із складових румунської філології (CIII)*
- ❖ *На допомогу вчителю:
Теоретико-методичні аспекти вивчення
прислівника на уроках української мови*
- ❖ *Література під час війни III
– напрямки і ставки –*
- ❖ *Весела божевільня II (Уривок з новели)*
- ❖ *Касандра (Уривок з новели)*
- ❖ *Я розмовляла з Путіним (Політична вистава)*
- ❖ *Барабери (Уривок з повісті)*
- ❖ *Кам'яна плита (Уривок з повісті)*

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ – 2024

СОЮЗ УКРАЇНЦІВ РУМУНІЇ. 10 ПРІОРИТЕТІВ/СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ

1. СУР захищає і розвиває велику і прекрасну українську родину в Румунії.

Українська спільнота в Румунії має політичний потенціал, що зростає в геометричній прогресії, який тільки Союз українців Румунії може, вміє і прагне розвивати. СУР розробляє згуртовану політику, щоб зберегти в довгостроковій перспективі єдність спільноти, яка, на жаль, має багато ворогів як внутрішніх, так і зовнішніх. Українська спільнота в Румунії – це велика і прекрасна родина. Ми захищаємо і посилюємо цю родину, незважаючи на зусилля тих, хто хоче, щоб вона була меншою, слабшою і більш розділеною/поділеною. Ми маємо всі необхідні інструменти та ресурси для її захисту. Маємо інструменти та ресурси, щоб захистити силу і красу великої української родини в Румунії.

2. Ми не зупиняємося на ідеалі успадкування та увічнення краси цієї родини.

Ми хочемо збільшити її шанси на успіх. Ми щодня працюємо над тим, щоб значно і переконливо підвищити ефективність української спільноти в Румунії, її шанси бути креативною, інноваційною, видовищною. Ми робимо нашу спільноту креативною, натхненною, сучасною, зі зростаючими можливостями та здібностями досягати кращих результатів, існувати та виражати себе у світі.

3. Наша сила походить від сили наших переконань.

Ми маємо сильні переконання, принципи та цінності. Ми несемо в собі переконання наших предків, які пережили важкі часи страждань і випробувань. Ці переконання роблять нас сильнішими. Полум'я у нашому вогнищі лише загартовує нас. Ми збережемо все те, що маємо від наших батьків, дідів і прадідів: українську мову, українське вбрання, українську пісню, український танець, українські звичаї, українські традиції. Ми не розпорошимо їх, не забудемо їх, не відкинемо їх. Збереження нашої ідентичності є запорукою нашої єдності та ефективності. Це ключ до нашого майбутнього.

4. Наша ідентичність – європейська.

Українці в Румунії, разом з румунською більшістю, є справжніми європейцями з точки зору географії, історії, культури, освіти, менталітету та вибору. Європа – це синтетична назва того, що нас виражає, Європа – це синтетична назва того, що нас об'єднує.

5. Ми відповідально будуємо європейську мрію у себе вдома.

Ми захищаємо, зберігаємо і розвиваємо нашу українську ідентичність в Румунії, але також захищаємо, зберігаємо і розвиваємо наш європейський профіль.

(Продовження на 4 с.)

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ – 2024

(Продовження з 3 с.)

Ми сумлінно будуємо Європу в Румунії, разом з румунською більшістю. Наша спільна мрія – принести сюди справжню Європу, здійснити тут європейську мрію та користуватися її перевагами. Незабаромі наші брати та друзі в Україні також зможуть здійснювати свою європейську мрію, будуючи в Києві Європу, таку ж гарну і процвітаючу, як у Лісабоні, Парижі, Лондоні чи Бухаресті.

6. Нашими інструментами та ресурсами для захисту та просування української ідентичності в Румунії є дипломатія, відповідальність та діалог.

Ненависть, агресія та варварство нам чужі. Ми постійно розвиваємо конструктивний діалог з усіма, хто хоче нас зрозуміти і підтримати. Всі, хто нас розуміє і підтримує, – наші друзі. Ті, поодинокі, хто (поки що) не розуміє і не підтримує нас, неодмінно стануть нашими друзями. Наша зброя – добра воля, відкритість, діалог, дипломатія, порядність.

7. Ми постійно підвищуємо рівень та якість життя українців у Румунії.

Ми підвищуємо якість їхнього життя через масштабні інвестиції в інфраструктуру, через ідеї, що генерують інвестиційні проекти. Ми створили та розвинули в СУР потужну та креативну команду, яка знає, як писати проекти, які фінансуються з європейських фондів. Наші цікаві та креативні ідеї допоможуть створити якісні проекти та залучити європейські гроші, великі інвестиції в наші громади. Ідеї породжуватимуть проекти, проекти приноситьимуть інвестиції, а наші місцеві громади процвітатимуть.

8. Ми значною мірою покладемося на наші місцеві громади.

Громада освячує місце, так само як і людина. Ми приносимо в ці громади інвестиції, ми приносимо європейські стандарти життя. Але любов до того, ким ми є, повагу до принципів, переконань і цінностей ми будуємо разом. Ми постійно працюємо над збереженням і примноженням в наших громадах успадкованої від наших предків спадщини. Працьовитість, віра в Бога, довіра до школи та освіти, етика, мораль, чесність і здоровий глузд, саме на цих цінностях будується процвітаюча громада, а не лише на інфраструктурних проектах. Якість нашого життя значною мірою визначається силою наших переконань, нашою повагою до традицій, а також до правил спільноти. Ми дбаємо про свою душу і свій дух, щоб не дати їм загубитися в метушні світу, який більше не вірить у коріння, традиції, цінності та приклади для наслідування.

9. У цьому божевільному світі, готовому загубитися або легко продатися, ми, українська спільнота в Румунії, є міцним якорем.

Тому що ми тримаємося наших переконань, нашого особливого способу життя. Тому що ми зобов'язані і маємо честь зберігати свою ідентичність. Ми не боягузи, ми не створюємо потрясінь, ми не пропагуємо ненависть, ми не створюємо розколів. Ми – якір стабільності, відповідальності та здорового глузду і довели це протягом усієї нашої історії. Ми – острів рівноваги у хиткому світі. Ми були і залишаємося якорем, стабільністю і рівновагою.

10. Ми маємо все більше друзів, партнерів та союзників.

Ми є частиною національної мережі партнерств, до якої входять фундаментальні державні інституції, центральні та місцеві органи влади, стратегічні установи, професіонали, культи та неурядові організації. Ми постійно розвиваємо партнерські відносини з друзями та інституціями в Україні. Ми просуваємо наші моделі передового досвіду та ефективності в Україні та Республіці Молдова. Ми вже добре представлені у Світовому Конгресі Українців, де просуваємо румунську модель забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, як еталон передового досвіду. Ми присутнісюди в Європі та в світі завдяки нашим друзям та партнерам. Їх якість та масштаб є підтвердженням правильності обраного нами шляху: відповідальності, дипломатії та діалогу. Коло друзів української спільноти постійно збільшується, ресурси спільноти постійно зростають. Ми переконливо примножуємо нашу спадщину, у всіх її формах.

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ – 2024

ПРІОРИТЕТИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКА СУР У ПАЛАТІ ДЕПУТАТІВ У ПЕРІОД 2020-2024 РР.

1. Насичена та відповідальна парламентська діяльність, зосереджена на пріоритетах української спільноти в Румунії.

Конкретні цифри: 119 виступів, з яких 66 політичних заяв; 138 запитів та звернень; 32 ініційовані законопроекти, з яких 7 прийнятих законів. Ми з великою моральною відповідальністю відстоювали інтереси української спільноти у румунському парламенті і, в ролі представника цієї спільноти, були активною частиною політичного життя, відповідальною складовою механізму прийняття рішень на національному рівні, фасилітатором проектів для наших місцевих громад.

2. Відповідальне представництво спільноти на національних та міжнародних діалогових майданчиках.

Представник СУР відстоював інтереси спільноти в Парламенті Румунії як у Фракції національних меншин, так і в Комітеті з питань культури, мистецтва та ЗМІ (заступник голови), а також у 4 групах дружби з парламентами інших країн (Парламентська група дружби з Канадою, як секретар, Парламентська група дружби з Україною, Парламентська група дружби зі Швейцарією та Парламентська група дружби з Естонською Республікою). У 2024 році представник СУР був обраний регіональним віце-президентом Світового Конгресу Українців, найпотужнішої міжнародної організації української діаспори. Таким чином, ми підвищили видимість української спільноти Румунії та розширили коло її друзів у Румунії, в Україні та в світі.

3. Безумовним пріоритетом СУР була політична боротьба за консолідацію ідентичності української спільноти в Румунії,

збереження, розвиток і популяризація її цінностей та традицій, рідної української мови, українського народного вбрання, народних пісень, танців і специфічних звичаїв. Ми зберегли незмінною нашу ідентичність, яку нам передали наші прадіди, діди та батьки в тих місцях, де ми народилися.

4. Каталізатор та координатор національної підтримки української спільноти.

Визначення, посилення, диверсифікація та реалізація пріоритетів з підтримки центральних та місцевих органів влади Румунії для утвердження ідентичності української спільноти в Румунії, доступу до освіти рідною мовою та визначення шляхів вирішення її потреб та проблем – були в центрі нашої уваги. Завдяки нашим зусиллям українська спільнота постійно перебуває на порядку денному роботи та дій центральних і місцевих органів влади, мобілізується та координується на постійній основі керівництвом СУР. Завдяки постійному конструктивному діалогу, наполегливості, дипломатії та відповідальності ми згуртували всіх друзів спільноти в Румунії, всі інституційні та громадські ресурси країни, щоб бути поруч з українською спільнотою, розуміти, знати, шанувати та любити її.

5. Розвиток місцевих українських громад.

Ми принесли значні інвестиції в наші місцеві громади, на десятки і сотні мільйонів євро. Сформуливали стратегічні інвестиційні цілі, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Ми розробили проекти, що фінансуються ЄС для розвитку наших місцевих громад.

(Продовження на 6 с.)

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ – 2024

(Продовження з 5 с.)

Створили команди експертів з написання проєктів, що фінансуються ЄС. Ми побудували міцні партнерські мережі з найважливішими установами Румунії та сусідніх країн для написання та реалізації інвестиційних проєктів на благо наших громад. Створили міцні передумови для їхнього сталого розвитку. Ми постійно мобілізували ідеї, проєкти, людей і ресурси для розвитку наших громад, розбудови інфраструктури, розвитку матеріальної та освітньої бази тощо. На основі цих проєктів українські громади поступово стануть процвітаючими, заможними. Ми працювали і працюємо постійно, відповідально, творчо та з помітними і переконливими результатами, щоб підвищити рівень та якість життя українців Румунії.

6. Збільшення представництва української спільноти в органах місцевого самоврядування.

На місцевих виборах 2024 року ми досягли збільшення приблизно на 25% нашого повітового та місцевого представництва. У 8 повітах (Арадському, Ботошанському, Марамуреському, Сату-Марському, Сучавському, Тіміському, Караш-Северінському та, вперше, Тульчанському) маємо рекордну кількість місцевих представників. Ми значно і переконливо підвищили ефективність роботи місцевих адміністрацій та наших місцевих обранців у цих органах. Від їхніх проєктів, бачення та сили на місцевому рівні залежатимуть великі проєкти спільноти. Ми неухильно збільшуємо представництво української спільноти в органах місцевого самоврядування і зробимо наших представників на місцях сильною командою експертів та посадовців, які принесуть якісні проєкти та великі інвестиції у свої громади.

7. Посилення культурних, гуманітарних, освітніх обмінів з Україною:

збільшення підтримки з боку українських органів влади та місцевих громад для задоволення освітніх та самотніх потреб української спільноти в Румунії (надання книг та підручників, підготовка вчителів української мови, логістична та матеріальна підтримка тощо). Ми привезли до наших громад українські книжки з України, необхідні педагогічні та матеріально-технічні засоби для викладання української мови, знайшли друзів та партнерів для реалізації наших великих проєктів у сфері освіти.

8. Просування з високої трибуни Парламенту ініціатив, які зміцнюють європейське покликання Румунії та європейське покликання української спільноти в Румунії:

ми просували високі стандарти ефективності в освіті, проєкти для молоді, для прийдешніх поколінь, проєкти та стандарти ефективності у місцевій адміністрації, зелені (екологічні) ініціативи. Європейські цінності, молодь, освіта та навколишнє середовище були нашими постійними цілями та пріоритетами. У нестабільному світі ми були якорем стабільності, балансуєчим фактором, європейським якорем.

9. Сприяння та зміцнення двосторонніх відносин між Румунією та Україною на постійній основі:

сприяння контактам між центральними та місцевими органами влади, діловими колами, місцевими представниками української спільноти та місцевими представниками української влади на рівні обласних, районів та громад тощо. Ми були «приводним пасом» двосторонніх відносин між Румунією та Україною, мостом великих проєктів у двосторонніх відносинах, елементом, який уможливив бажання сторін розбудовувати стратегічне партнерство. Разом з румунською спільнотою в Україні ми є гарантією та фундаментом стратегічного партнерства між Румунією та Україною, духовним мостом, по якому можна рухатися в обох напрямках.

10. Постійне посилення підтримки європейських устремлінь України та Республіки Молдова, а також підтримки українських переселенців, які знайшли прихисток у Румунії.

Ми розробили і реалізували сотні проєктів підтримки переселенців, були частиною більш широких національних зусиль, спрямованих на полегшення їхнього в'їзду і перебування в Румунії, спрощення і полегшення їхнього розміщення та інтеграції в румунське суспільство. Війна в Україні перевірила і зміцнила нашу здатність до згуртованих дій, а також нашу здатність підтримувати біженців. Ми також є частиною більш широких національних зусиль з надання багатовекторної підтримки Україні в цій війні і підтримки європейських та євроатлантичних прагнень України та Республіки Молдова.

Володимир АНТОФІЙЧУК

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І БУКОВИНА (IV) (міжвоєнний період)

Із середини 1930-х рр. радянське шевченкознавство, стиснуте партійними догмами, все далі скочувалося в нетрі більшовицької ідеології. Зі справді наукового воно поступово перетворювалося на замовно-публіцистичне, стаючи надійним виразником політичних інтересів сталінського режиму. Це добре видно на прикладі праць Євгена Шабліовського, молодого перспективного науковця, директора Інституту Тараса Шевченка, талант якого, однак, за тодішніх суспільно-політичних обставин не міг бути реалізованим. Ще в книжці «Шевченко та його історичне значення» (1933) він гостро виступав проти російського монархізму, який «спрямовує нагаї, тюрми, брехню, обман, підкуп, підлецування на боротьбу з народом», за його політики «закопують, засипають, вигладжують землю на могилі української національності, притоптуючи ногами дерен і приказуючи: «ніякої української мови не було, немає й бути не може»¹. Такі рядки дехто сприймав як «замасковану критику сталінського деспотизму».

Проте вже у праці «Шевченко і російська революційна демократія» (1935) свої «наукові» положення Є. Шабліовський побудував на інших методологічних засадах: «Єднання Шевченка з російською революційною демократією було цілим етапом у житті й творчості Шевченка, етапом, що підніс його на значну висоту як художника-демократа, визначивши йому почесне місце у світовій літературі XIX століття». Талановитий учений змушений був підкоритися вказівкам «зверху» й утвердити так зване «марксо-ленінське», тобто вульгарно-соціологічне шевченкознавство.

У 1930-ті рр. відповідно до настанов радянської пропаганди обов'язкової політичної норми набула вимога цитувати Леніна й Сталіна в усіх наукових працях, незалежно від їх проблемно-тематичного спрямування. Спостерігалася й інша тенденція – пропагувати ідеї російських учених як передові, провідні у світовій науці. Це ж, безумовно, стосувалося й

радянського шевченкознавства. Будь-який примітний факт з біографії поета чи його творчий успіх неодмінно трактували як такий, що стався за участі російських діячів науки й культури. Звичайно, поза межами «вільної» радянської країни наукові дослідження провадилися без будь-якого диктату.

У 1935–1936 рр. буковинські шанувальники творчості Шевченка дещо активізувалися з причини пам'ятної дати – 75-річчя від дня відходу поета. Так, щоденна газета «Час» у кількох числах за березень 1935 р. опублікувала розлогу статтю Володимира Корниляка (псевдонім – ВУКА) під назвою «Тарас Шевченко», в якій здійснено спробу оглянути життя і творчість поета крізь призму важливих подій української історії та політики із залученням до аналізу відповідного поетичного набуtku М. Шашкевича, Ю. Федьковича, І. Франка та ін. При цьому автор намагався будь-що дистанціюватися від російського контенту. Щоправда, йому трохи забракло вміння систематизувати й узагальнювати ті чи ті проблемно-тематичні та ідейно-художні рівні творчості поетів, а також стилістичної точності у формулюванні окремих міркувань. Та найголовніше, що демонструє В. Корниляк в осягненнях Т. Шевченка, – оригінальність і сміливість думки, лицарський запал в обстоюванні національного «Я» свого народу, його політичних інтересів, самобутньої культури й мови. В аналітиці буковинця виразно простежується глибоке проникнення в об'єкт дослідження, вільне оперування численними фактами з української та світової історії як давньої, так і йому сучасної. Важливо, що в статті багато поезії, особливо тієї, що була недоступною для тодішнього масового читача, але важливо, що вона виказувала найпотаємніші думки поета про Україну та її народ. Крім того, окремі положення статті В. Корниляка потребують уточнень і доповнень, а інші, і це найголовніше, дають поштовх для нових перспективних досліджень.

(Продовження на 8 с.)

¹ Це спостереження красномовно характеризує ставлення до української історії та культури не лише з боку російського царизму, а й московського більшовизму та теперішнього путінського «руського міра». У своїй патологічній ненависті москвити готові стерти з лиця землі все українське, лиш би реалізувати свої політичні наміри.

² Із своєпитомим вирахованням – із властивою їм корисливостю.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І БУКОВИНА (IV) (міжвоєнний період)

(Продовження з 5 с.)

Свою статтю В. Корниляк відкрив оригінальним, навіть, на перший погляд, несподіваним судженням, що стосується ролі росіян у викупі Т. Шевченка з кріпацтва: «Навіть якби оті кращі московські люди, та все ж таки із своєпитомим вирахованням², не визволили Тараса Шевченка із кріпацтва», так він «був би вибився на висоту своїми способами – оцими кожному українцеві природженими силами і засобами, унаслідженими з діда-прадіда, оцим надбанням соціально-психологічним всього українського народу і його землі, української природи – оцею з святими горами Дніпра» (ВУКА. Тарас Шевченко. Час. 1935. 3 березня. С. 3). Очевидно, автор статті розмірковує тут про особливості українського менталітету, про силу українського національного характеру перед випадами долі, що виявляється найперше в устремлінні до волі та протистоянні всякому насильству.

Цікаво, що трьома роками пізніше Д. Лукіянович опублікував статтю, в якій також порушив питання про викуп Т. Шевченка з кріпацтва, але вже з іншими акцентами. По-перше, на його переконання, ця подія була переломною в житті талановитого кріпака, бо не тільки зробила його вільною людиною, а й «дала змогу й умовини повного розвитку його геніальних здібностей, зокрема мистецького таланту». По-друге, Шевченкові «дорогу до свободи проклало малярство», провело його «крізь життя, відкрило перед ним усі додатні можливості розвитку, успіхів». При цьому Д. Лукіянович свідомо чи несвідомо ігнорує поезію, якою Шевченко не вряди-годи почав займатися ще до викупу. І вже перші його поетичні спроби, як, наприклад, бала-

ду «Причинна», високо оцінили А. Мокрицький, В. Григорович, К. Брюллов, порадивши йому розвивати і цей талант. По-третє, Д. Лукіянович стверджує, що дар малярства в юного Шевченка «взяли в свою опіку шляхетні люди, але передовсім мистці. Заходи земляків Сошенка і Григоровича підтримали і довели до успіху чужі люди, росіяни Брюллов, Жуковський, Венеціанов, бо вони рятували майбутнього пластика» (Лукіянович Д. Століття викупу Шевченка з кріпацтва і століття його баяди «Причинна». Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/3716>). За незрозумілим принципом Тарасові благодійники поділяються тут на чотири категорії: «шляхетні люди», «мистці», «земляки» та «чужі люди, росіяни». Чи це стилістична невіправність, чи якийсь прихований умисел, невідомо. Що стосується росіян, то вони завжди були і завжди будуть для українців, як писав і Т. Шевченко, «чужими людьми», до того ж надзвичайно злими. До речі,

найновішими дослідженнями доведено, що серед учасників викупу Т. Шевченка з кріпацтва не було жодного корінного росіянина. По-четверте, Д. Лукіянович спростовував розповіді про те, що своїм викупом з кріпацтва Т. Шевченко нібито мав найбільше завдячувати царській родині. Але кому конкретно завдячував поет, свідчать незаперечні факти: поему «Катерина» він присвятив В. Жуковському, «Гайдамаки» – В. Григоровичу, а в повісті «Художник» змалював світлий образ К. Брюллова. Звичайно, Д. Лукіянович не міг у той час знати всіх деталей справи, про яку тут мовиться. Вони впливали пізніше, коли вдалося дістатися до архівних джерел, зокрема й царських. Скрупульозні дослідники вираховували, що із 2500 карбованців, потрібних на викуп, царська родина внесла

Тарас Шевченко. Циганка-ворожка. 1841 р.

Тарас Шевченко. Катерина. 1842 р.

тільки 1000. І це багато про що свідчить, чи навіть виправдовує Шевченка за нібито невдячність царській родині. Але, як наголошує академік І. Дзюба, «Шевченко не потребує виправдань. Він був усе життя вдячний тим, хто викинув його з кріпацтва. Але чому він мав бути вдячний тим, хто його у кріпацтві тримав? Адже саме цар був головним кріпосником Росії, – символом і опорою кріпосного ладу, попри те, що інколи подумував про визволення селян. Він був символом фізичної і духовної неволі в очах усієї передової та й просто тверезомислячої Росії, а для Шевченка він був ще й гнобителем України» (Дзюба І. *Тарас Шевченко. Життя і творчість*. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 69–70).

Т. Шевченко, за статтею В. Корниляка, ні за яких обставин ніколи й нікому «не давав орудувати собою». І цю основну рису свого характеру він гартував сирітським дитинством, кріпацькою долею, солдатською муштрою, і тоді, коли навчався в академії мистецтв, і тоді, коли спілкувався із сильними світу сього. Тому йому «все усміхалось» і він «усміхався до всього», «серцем жив і людей любив». Був байдужим до власної долі. І лиш одним переймався, про що написав у вірші із невольницького циклу «В казематі»: «Мені однаково, чи буду / Я жить в Україні, чи ні. / [...] Та неоднаково мені, / Як Україну злії люде / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окрадену, збудять... / Ох, не однаково мені». В. Корниляк тонко відчув висловлений у вірші тягар переживань поета, але не за власну долю, не за можливе забуття на чужині чи навіть смерть в неволі, а за майбутнє окраденої України. Вражений свідомим вибором Т. Шевченка, його готовністю до самопожертви заради найвищих людських ідеалів, він намагається відшукати аналогію відданого служіння своєму народові у світовій історії, але це нелегко зробити: «Більшого і кращого прикладу оцього класичного самовідречення – об'єктивізму, іншими словами – в обличчю святої справи і для святої справи нігде не знайти у других європейських народів, хіба що в античних» (ВУКА. *Тарас Шевченко*. Час. 1935. 3 березня. С. 3). Тому українці, на думку дослідника, й сягнули неймовірних морально-етичних висот, народивши свого генія – «виразника загальної, хоча й неусвідомленої волі української маси» (*Там само*).

Основною ідеєю вірша «Мені однаково, чи буду...» – ідеєю жертвності в ім'я України – В. Корниляк надихнувся на роздуми про значення Т. Шевченка в історії українського народу: «...Без Тараса Шевченка усі наші українські, хоча й львині і кроваві змагання, уся оця навіть висока «політика» була б нічим іншим, як романтизмом, який кінчиться не інакше, як Полтавою і Крутами...» (*Там само*).

Треба розуміти, що стаття В. Корниляка писалася у складний психологічний для українського народу період, коли ще дуже гостро давала про себе знати поразка національно-визвольних змагань. Тому дослідник наполегливо намагався дошукатися її причин не лише в сучасних йому подіях, а й історично віддалених, таких, наприклад, як невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича проти половців навесні 1185 р. Розгром його війська стався через ворожнечу руських князів і неузгодженість їхніх дій у боротьбі проти зовнішніх ворогів.

Тарас Шевченко. *Селянська родина*. 1843 р.

Між двома історичними поразками В. Корниляк побачив безпосередній зв'язок і заявив, що необдумані дії князя Ігоря Святославича поклали початок багатьом невдачам у спробах українців створити власну процвітаючу державу, що призводило до повного занепаду політичне, економічне та культурне життя, тобто ставалось так, як у вірші Т. Шевченка «Чигрине, Чигрине...»:

...Заснула Вкраїна,
Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогніла
І в дупло холодне гадюк напустила,
А дітям надію в степу оддала.
А надію...
Вітер по полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.

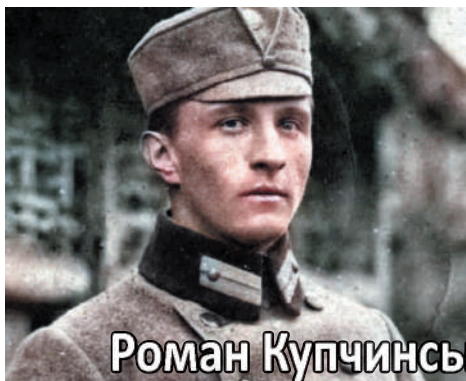
На думку В. Корниляка, після занепаду княжої доби лише один раз проявив себе український народ, заснувавши церковні братства, діяльність яких підняла на найвищий рівень розвитку науку, освіту й культуру, а внутрішнє і зовнішнє політичне життя Української держави вдало організував гетьман Богдан Хмельницький.

(Далі буде)

Микола ВЕГЕШ

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ

(Продовження з № 362-363)

Роман Купчинський

Життєвий шлях українського письменника Романа Купчинського подібний до долі багатьох активних учасників національно-визвольних змагань українців у 1918–1919 рр.: легіон Українських січових стрільців, в якому від рядового дослужився до поручника; Українська Галицька Армія, з якою штурмував Львів; робота на посаді журналіста і перші письменницькі успіхи у міжвоєнний період, коли Галичина була включена до складу Польщі. А потім так званий «золотий вересень» – окупація радянськими військами Східної Галичини згідно пакту Молотова – Ріббентропа й еміграція за кордон (польський Краків, Німеччина, США). Українським читачам письменник відомий своїми численними поетичними збірками, упорядкуванням стрілецьких пісень та знаменитою трилогією «Заметіль». Перу Романа Купчинського належать надзвичайно цікаві й оригінальні спомини про митрополита Андрея Шептицького, які він назвав лаконічно – «Три моменти».

Йдеться про три епізоди мемуарів про Шептицького, пов'язані з дитинством у Підлиссі, з 1921 роком в Києві та поїздкою українських паломників на чолі з митрополитом до Ватикану. Наведу лише окремі фрагменти: «Підлисса. Відоме всім село в Золочівщині. Там уродився Маркіян Шашкевич... Одного дня сказали мені вдома, що завтра поїдемо до Підлисса, бо там приїжджає митрополит... І ми поїхали. Довкола церкви, попри дорогу, на подвір'ї приходства – море народу. Хвилює, гаморить. Ударили дзвони. Далеко, на дорозі знялася курява. Їде!.. Те одно слово, не знати ким вимовлене, пішло понад головами юрби, як хвиля вітру. І враз затихло все, прикипіло до місця... На повозі – митрополит! Але де він? Де той грізний достойник, що мені в сні ввижався, ввесь у золоті?!.. Хіба це той молодий священник, у скромній чорній рясі, що до всіх привітно всміхався і так ласкаво рукою махав?!.. Може митрополит не приїхав!? Але люди кричать «Слава»,

але дзвони б'ють, а хор грянув пісню привітальну, що й оклики і дзвони заглушила...

А по обіді, під кріслатим каштаном, на городці, митрополит слухав хорів, приймав делегації, розмовляв з людьми, випитував дітей. Сам не знаю чому, але мене якась дивна сила тягнула чимраз ближче й ближче, і врешті я знайшовся біля його колін.

– Як ти називаєшся? – спитав.

І я відповів, не заїкнувшись, так, як би відповів кожному доброму знайомому.

– А ти вже ходиш до школи?

– До другої класи.

– То ти вже знаєш трохи катехизм?!

Думаю, що мій батько, коли почув запит, напевно більше настрашився, як я. Бо мені ні трохи не було страшно. Коли чогось не знатиму, то митрополит скаже мені. Адже від нього така якась дивна ласкавість б'є...

А вечором, як тіні підлиського саду затопили приходство, і в вікнах погасли світла, я закрався під хату, поглянути, чи не замале ліжко для митрополита.

Адже, як я стояв біля нього в городці, то був йому саме до колін...

Декілька років пізніше пізнав я, що не тільки діти, але й багато дорослих сягало митрополитові Андреєві... до колін».

Епізод другий. «Київ. 1921 рік. Я був тоді у Києві і зайшов оглянути стару нашу святиню – Софійський Собор... Задивлений у красу, заслуханий у гомін віків, не помітив я, що хтось до мене підійшов.

– Вибачте! – роздався чийсь голос і я прокинувся з задуми.

Передо мною стояв старенький, низький ростом священник, з довгою сивою бородою і срібним волоссям на голові.

– Ви галичанин?! – спитав мене.

– Так, отче.

– О, то добре. Я – протоієрей Липківський, митрополит Української Автокефальної Церкви.

– Дуже мені приємно пізнати вас. Багато чув про вас, але досі не мав чести пізнати...

Ми спинилися біля ненарушимої стіни.

– Віки ішли, стіни наших святинь падали, а вона стояла і стоїть! – сказав я.

– Так є і люди в нашій історії, – відповів митрополит Липківський. – Ніяка буря їх не звалить. І в нашій церкві такі є. Перший київський митрополит Іларіон, Іван Вишенський, Могила, Андрей...

– Котрий Андрей?

– Митрополит Андрей Шептицький.

А хвилину помовчавши:

– Нам, автокефальним, закидають, що ми самосвяти. Як ви гадаєте, чи митрополит Андрей нас автокефальних єпископів висвятить?

– На католицьких?

– Ні, на автокефальних!

– Думаю, що не може. Адже він греко-католицький митрополит!?

– Але в першу чергу він наш патріарх. Ми його вважаємо за найвищого українського духовника. І що не кажіть, якби нам тільки дібратися до нього, то поблагословив би...

Не дібрався митрополит Липківський до митрополита Шептицького; помер десь на засланні. Але тепер, там – у засвітах напевно підійшов до патріарха української Церкви і просив у нього благословенства.

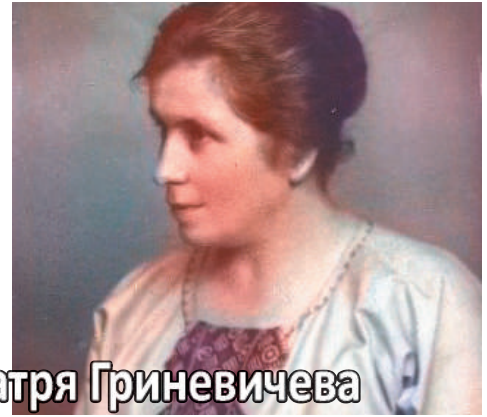
І напевно митрополит Андрей своє благословенство дав».

Епізод 3. «Рим. Ватикан. Українські паломники, зібрані в синьозолотій залі прийняті, ждуть на авдієнцію папи... Нараз на сходах стукіт дерева об камінь, притишені голоси – і в залю входить на палицях митрополит Андрей. З ним два наші духовники, що помагали митрополитові вийти хворими ногами на третій поверх. Паломники розступаються, пропускаючи наперед імпозантну постать, цілу в чорному, тільки біла борода сріблом сяє на чорній рясі, і волосся срібним ореолом околуює високе, порізане скибами дум чоло. Постать у чорному важко ступає, підпираючись кулями, підходить до папського стільця, що одинокий стоїть під амарантовим бальдахимом, і стає з боку біля нього.

Дзвін! Раз, другий, третій. Все завмирає в очікуванні... Щойно тоді повільною ходою, сам один, входить у залю папа Пій XI. Всі паломники давно навколішках, митрополит Андрей похилений велет на кулях. Папа хвилину пристає, обкидає оком приявних і спинає свій зір на митрополитові. Підходить до нього і вітається. Митрополит схиляє срібну голову перед маєстатом вселенського патріарха, а папа обіймає велетенську постать наслідника митрополита Ісидора та Венямина Рутського. А цілий український народ додає і додавати буде ще імена: Іларіона, Івана Вишенського, Могили.

Папа обходить довкола, де-не-де спинається коло когось із паломників, питається єпископа Бучка, хто це такий, і йде повільним кроком далі. А скінчивши обхід, підходить знову до митрополита Андрея і каже принести для нього фотель. Небувала річ на збірних авдієнціях. Правда, назверх це викликане хворобою митрополита, але для паломників – ні. Для них митрополит Андрей гідний такого місця і без хвороби. Чи тільки для них?..»¹.

¹ Малий школяр. Одноднівка Української Народної Школи імені Митрополита Андрея Шептицького в Регенсбурзі. 1948. 14 лютого. 20 с.

Катря Гриневичева

Багато письменників, які особисто знали митрополита або хоча б один раз його бачили, залишили про нього свої спомини. Серед них і Катря Гриневичева, авторка знаменитих історичних романів «Шестикрилець» і «Шоломи в сонці». Письменниця описала приїзд Андрея Шептицького під час свого турне по європейських країнах після звільнення з царського заслання: «Тоді довелося мені бачити Митрополита в Барбарейм у Відні. Він прийняв нас тепло, був зворушений і приобіцяв, що після завтра, а саме 3-го вересня (1917) приїде до Гмінду. Годі описати радість населення табору. Все, що жило, одягло на цей великий ранок свою святкову одіж, що її побожно бережено у скринях. Упродовж головної вулиці, що вела до церкви, стояли тисячі людей. Коли Митрополит з'явився у брамі табору в оточенні єпископів Австрії і високого урядництва Відня, одягнений у владичі ризи, – лан людей упав на коліна і знявся плач. Боже, який плач! Словами-пестощами, які знає лиш українська жінка, витано його, ціловано приділ ряс, так, що Митрополит з трудом посувався наперед.

– Татунцю рідний! Рятівнику дорогий! Голубе наш сивенький! (Митрополит посивів дещо на заслання) лунало в слід йому. А Митрополит ішов просто до церкви, за Ним достойники і барвіста глота народу...

Ранком я побачила постать Митрополита в оточенні знатних панів, між ними представників табору. Я пішла слідом за ними, непомітно, осторонь і побачила в якійсь хвилині, що Митрополит звернувся обличчям до свого почоту і сказав з усією виразністю: «Іх данке іґнен, майне Геррен, ецт михте іх міт майнем Фольке алляйн бляйбен», – і вказав на юрбу людей, що його вже ждала. З нехиттю заняв почот місце на лаві під сусідським бараком, щоб ждати там, аж скінчиться розмова, на яку не матиме ніякого впливу. Це тривало довгенько...»².

(Далі буде)

² Митрополитові Кир Андреєві Шептицькому в перші роковини смерті / Видала Візитатура й Адміністрація греко-католицької Церкви в Німеччині й Австрії. 24 с.

Іван РЕБОШАПКА

Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики

14. Ознаки пісенного репертуару діда Нірона

(Продовження з № 362-363)

Іншу складову репертуару діда Нірона, головну, як і перша складова, становлять його **рекрутські та солдатські (жовнірські) пісні**. Це – тематична складова. При подаванні тем співець, як це видно із пісенного дискурсу, використовує поетичні підходи та засоби подачі першої ознаки пісенності, тобто її форми.

При поетичному окреслюванні тем цієї другої складової, між піснями діда Нірона і тематично їм відповідними, друкованими у збірниках, наявна тематична й образна інтертекстуальність, у плані еквівалентної відповідності чи невідповідності. Як правило, у плані еквівалентності перевага – на стороні діда Нірона, у дискурсі якого наявні поетичні (метафоричні) злети, образні доробки, подані чистою діалектною, майже літературною мовою. Непостійна еквівалентність у друкованих текстах сконкретизована недоробками різного виду та відхиленнями від давно усталених правильних діалектних граматичних норм розмовної майже літературної мови.

Представимо читачам кілька прикладів наявності чи ненаявності еквівалентного зображення/висвітлення тем у жовнірських піснях діда Нірона і в друкованих піснях.

1) Ідентична еквівалентність наявна у Ніроновій і в записаній мною 1959 року в селі Дерманешти Сучавського повіту від 28-річної Олени Слусарюк (надрукована тільки в збірнику *Народні співанки*, № 175) пісні «Терном, терном/ Там доріжка йде,/ Тов доріжков офіцери йдуть,/ За собов много воська ведут», в якій по-художньому поданий вигляд засмученої військової громади:

*Руді вуса попідкручувані,
Всі черемхов позатикувані,
Чорні очка позаплакувані,
Білі личка позасмучувані,*

причиною засмученості будучи мислима жовнірська доля, подана метафорою *могили*, в якій жовнір підсвідомо вбачає наявність всієї його родини. На запитання батька й матері, «Де твоя люба дружина?» жовнір відповідає:

*Моя люба дружина в чистім полі,
Де є висока могила,–
Там є тато-мама, вся родина,
Там і моя люба дружина.*

2) Тема неминучої долі жовніра зображена в південнобуковинській пісні «Вже тому сім рік буде», записаній мною зимою 1959 року в сучавському селі Дерманешти від 55-річного тоді Георгія Ребошапки і надрукована 1969 р. в збірнику *Народні співанки* (№ 176). Близький варіант був записаний Смалем 1976 року в селі Вашківці Сучавського повіту, точніше, переписаний з рукописного архіву Ігоря Мельничука (1906-1983) і надрукований 2008 року в збірнику Кузьми Смаля та Івана Кідешука *Буковина, рідний краю. Українські пісні Південної Буковини* (Чернівці. Книги – XXI, 2008, № 77). Між варіантом діда Нірона, моїм та Смалевим наявна показова інтертекстуальність. Близьким своєю образністю до Ніронової образності є мій варіант, трохи «спрощений». Помітна відмінність від Ніронової образної системи наявна у Смалевому варіанті, точніше, у варіанті Ігоря Мельничука, особливо у використаних мотивах. По-друге, Смалевий варіант де-не-де політературному підправлений Смалем (?) чи Мельничуком (?), культурознавчу сторону якого Смалю не вказує.

Всім трьом варіантам властива дворяркова строфічна будова, віршові рядки, як правило, об'єднані парною, рідко неповною (асонансною) дієслівною римою.

З метою дотримання повноти парної рими у варіанті Смаля наявне рідкісне, майже літературне слово *вилога*:

*...ой підеш ти (жовнір) на вилоги
Та й там найдеш три дороги.*

У сучасних українсько-румунських словниках (включно і в найновішому *Українсько-румунському словнику*. Частина перша. А-М (Editura «RCR Editorial. București, 2017) дане слово подане тільки із значеннями «rever» («лацкан», «закот» в одязі), «manșetă» («манжета»). У словнику Грінченка значення слова *вилога* пов'язане теж із одягом. Змістовно подібний приклад значення слова наявний у збір-

нику Головацького: «Сукман зі суконними вилогами». Само собою зрозуміло, що слово *вилога* із значеннями різноманітного одягу не має жодного зв'язку із значенням слова *вилога* у варіанті Смаля. Відповідне Смалевому варіанту значення цього слова слід дедуктивно виводити із слова *отворот*, та із похідного *отворити* (відкрити). Отож, «три вилоги» для жовніра – це три *відкриті* дороги чи *відкриття* трьох доріг, доланням яких жовнір пізнає свою долю. Дедуктивна демонстрація, як видно, складна, але в народному сприйнятті його значення слово *вилога* підсвідомо функціонувало як зрозумілий сталий змістовний конструкт.

Варіант Смаля відмінний наявністю в ньому неіснуючого в решті варіантів пісні мотиву жовніра, якому за допомоги (виведення з гаю) ворон вимагає «відовбати очка». Даний мотив поширений в думках. Новизна Смалевого варіанту та, що жовнір поступає як сучасний бойовик, присутній, наприклад, в американських фільмах:

*Ой став жовнір та й думає,
Та й карабін набиває,
Як му стрілив межі крильця, –
Посипалась з него кровця.*

Варіант діда Нірона сюжетно заокруглений, образно – показовий, по-художньому довершений, у парних римах лише кілька асонансів. Поетична атмосфера, взагалі, властива давнім вікам:

*Вже тому сім рік буде,
Єк той жовнір лісом блуде.
Приблудив він до дубочка,
Там кує зазулечка.
«Зазулечко ж моя,
Виведи мене з цього гаю».
«Дрібні діти згодувала,
Краю гаю не видала.
Ой я (йду) лісом кукаючи,
А ти, жовнір, слухаючи.
Як закую на калині,
Маєш ліса в половині,
Як закую на горісі,
Тоді маєш край у лісі,
Як закую на яблосі,
Маєш, жовнір, три дорозі:
Однов іде та й заграє,
Другов іде та й заплаче,
Третов іде та й заплаче.
Третов іде та й заплачит,
Тата, мамку не зобачит,
Та й ні мамки, ні родинки,
Та й ні свої дружининьки.*

3) У баладній пісні «Задзвонили в Чернівцях/Всі дванацять дзвонів», записаній мною 1959 року в сучавських Дерманештах від 20-річної тоді Марії Гаврилук, органічно об'єднані мотив взяття жовніра у військо і мотив прощання жовніра з конаючою/померлою його милою. Перший мотив обмежується лише локалізацією баладної дії (в Чернівцях), а другий подано ширше – прощанням страждуючої дівчини (яку «Не береси /.../ Ні сон, ні робота») із виїжджаючим у військо милим. В їхньому діалозі відбувається випробування любові. На перше запитання милого, чи кохана «буде за ним тужити», коли він «поїде до війська служити», кохана відповідає негативно. Коли «молод жовнір» минає «новенькі ворота», далі – «зелені лози», дівчину «обілели дрібненькі сльози».

З тим же заголовком і з тією же локалізацією дії:

*Задзвонили в Чернівцях
Всі дванацять дзвонів,
Та й вівели жовнірика
З мальованих домів,*

пісня наявна в моєму значно ширшому записі від діда Нірона. На перші два запитання милого, чи кохана буде «за ним банувати», коли він «поїде г'єра пущувати» і «цареви служити», кохана відповідає негативно, додаючи, що «його забуде», але коли жовнір минув «нові ворота», дівчину «не береси ні сон, ні робота». Коли жовнір минув «зелені лози», дівчину «обілели дрібненькі сльози». Коли ж минув «дрібні піски», «летють за ним два післані кіньми», благають вернутись, бо вмирає тато, жовнір відмовляє: «най конає, най вмирає, хоть най шо там буде,/ Всі жовняри в реґементи,/ Лиш мене не буде». Жовнір відмовляє й коли «мама конає», оскільки «Жаль ваги не має» (промовистий вираз, мовно незвичайний). Дізнавшись, що «мила вмирає», жовнір подумав:

*Треба конем поспішити,
Аби живу застати.*

Але:

*Як прийшов жовнір
На нове подвір'я,
Задзвонили його милій
На смутне весілля.*

На весілля не дзвонять, а тільки на чийсь смерть. «Смутне весілля» – це метафора смерті. У народі смерть молоді людини сприймалась метафорично як «весілля», яке справлялося за усталеним звичаєм, у виставі роль померлого милого виконував інший парубок. Я бачив таку виставу на Мараморощині, записав і відповідні пісні.

(Далі буде)

Костянтин СОЛОВ'ЄНКО

Олег Михайлов, драматург

Наш перший герой – харківський драматург Олег Михайлов. З 24 лютого 2022 року він перебуває у Харкові під обстрілами російської армії. Веде щоденник життя прифронтового міста. Уривки зі щоденника та інші твори, написані під час війни, звучали у театрах України, Естонії, Польщі, Швеції, Австрії, та Фінляндії. Вистави за п'єсами Михайлова йдуть в Україні, Польщі, Естонії, Фінляндії та Казахстані.

Пан Олег пише давно. У 2023 році він отримав «Спеціальний приз журі» Всеукраїнського Фестивалю-премії ГРА за п'єсу 2013 року «Справжня історія фрекен Хільдур Бок, ровесниці століття». За цією п'єсою поставлена моновистава «Білка, яка прожила 100 років» у Київському театрі «Золоті ворота» (режисер Стас Жирков). Також відзнаку ГРИ отримала Віталіна Біблів за найкраще виконання ролі Фрекен Бок, а сама постановка була визнана найкращою виставою камерної сцени.

Особливістю п'єс драматурга є висока сценічність. Кожна п'єса – просто неймовірна концентрація життя, напружена дія і нічого зайвого. Йому притаманний художній смак, тонке відчуття слова. Стиль письма – бережливий до слів, енергійний. Це тому, я думаю, що драматургія у пана Олега в крові (за освітою він актор). Навіть вчити драматургії можна детально розбираючи його п'єси. Чудовий вийшов би семінар! Може, колись організую (ідеально, якщо ще й із запрошенням автора).

Написане стосується форми викладу. Коли ж говорити про теми і сенси (зміст) п'єс Олега Михайлова, то варто відзначити широкий їх діапазон. Вкажу на деякі.

П'єси для дітей:

- МІЙ ДРУГ РІЗДВЯНИЙ ДІД (2024) – різдвяне фентезі для дітей
- ДИВНА ВЕСНА (2022) – казки для дітей про війну
- ЯК ГНОМИ ВЕСНУ ШУКАЛИ (2014) – мюзикл про гномів і сирітку Марису
- КИЦЯ В ЧОБІТКАХ (2013) – про звичайну сіру Кішку, що допомогла шевцю завоювати серце Принцеси

П'єси для підлітків:

- ВСЕ, ЩО ТЕБЕ ЗАЧІПАЄ (2020) – про цькування у школі
- СНИ В НЕВАГОМОСТІ (2020) – про дружбу, сором, осуд, дитячі травми і дорослі страхи
- КАЗКА ПРО МЕРТВУ ЦАРІВНУ (2024) – про дівчаток-підлітків на війні

- РУСАНІВСЬКІ ВІДЬМИ (2015) – сучасна казка про чаклунство
- БАЛАГАНЧИК БРАТІВ ГРИММ (2012) – про втечу головної актриси перед виступом

П'єси для дорослих:

- ГРАЖДА (2023) – переплетіння любовних драм; дія відбувається на Закарпатті у середині 20 століття
- 41 день лютого (2022) – документальна драма про воєнний Харків
- ПТАХ НА ГОРИЩІ (2023) – про дівчинку з Маріуполя, яку вивезли окупанти і яку намагалися перетворити на росіянку, але яка зберегла у своєму серці Україну
- СТАНЦІЯ «ПЕРЕМОГА» (2024) – один день із життя людей, які у березні 2022 року знайшли прихисток від війни на станції харківського метро
- ЛИСТИ З ЛЬОДУ ТА ПІСКУ (2022) – історія воєн та геноциду, що випали на долю однієї родини та всієї України протягом 100 років; уривки з п'єси наведені нижче
- МОРЕ ЗАЛИШИТЬСЯ (2022) – місто біля моря, яке знищують на очах Старого і Старої; історія про те, як Любов перемагає Смерть
- ГОРИНИЧ ЗАЛИШАЄ БУДІВЛЮ (2021) – про зустріч юного «зуме́ра» з міським божевільним Гориничем, яка повністю руйнує повсякденний світ хлопця
- ТОЧКА ЩАСТЯ (2018) – чоловік і жінка в газовій камері; трагікомедія

- КЛЯТВЕНІ ДІВИ (2014) – про албанських жінок, які беруть на себе роль чоловіків, коли чоловіків у сім'ї не залишається
- Справжня історія фрекен Хільдур Бок, ровесниці століття (2013) – сентиментальна, затишна, весела і зворушлива історія тривалістю у 100 років.

Ознайомитися з п'єсами Олега Михайлова можна на сайті УкрДрамаХаб (<https://ukrdramahub.org.ua/oleh-mykhaylov>), де є майже всі перелічені п'єси.

Мені здається, що років через десять-п'ятнадцять Олега Михайлова будуть вважати класиком української драматургії.

Спеціально для журналу «Наш голос» Олег Михайлов погодився на коротке інтерв'ю.

Костянтин Солов'єнко: *Про що Ви пишете? Які основні теми Ваших п'єс?*

Олег Михайлов: Я завжди пишу про людей. Лише прості чоловічі історії. Це найцікавіше. Переконалий, що людство змінюється, не змінюючи свою сутність. І шар цивілізації на нас дуже тонкий. І взагалі, легко бути людиною, коли це легко. Ось я пишу про те, як залишатися людиною, коли це важко, майже неможливо.

К.С.: *Чи вплинуло на Вас як на драматурга 24 лютого 2022 року?*

О.М.: На самому початку російського вторгнення, коли їхня армія стояла під Харковом, мені здавалося, що моя кар'єра письменника закінчена. І взагалі, навіть література, навіть театр, навіть мистецтво, якщо все це не змогло відвернути війну? Потім виявилось, що коли тобі дуже страшно, коли навколо вибухи, то дуже легко пишеться. За цей час я написав найкращі свої речі.

К.С.: *Якби Вам хтось подарував театр і практично будь-які гроші на постановки, то які п'єси там гралися б?*

О.М.: Якби мені подарували театр, я не знав би, що з ним робити. Я не адміністратор, не режисер. Напевно, я хотів би співпрацювати з якимось театром, щось писати тільки для них, але зрештою мені подобається ні від кого не залежати. І я точно не хочу, щоб хтось залежав від мене.

К.С.: *Уявіть, що з усіх Ваших п'єс тільки одну будуть ставити в різних країнах через 100 років. Якій зі своїх п'єс Ви б побажали такої долі?*

О.М.: На самому початку війни мій горизонт планування становив один день. Зараз він розширився до тижня. Лягаючи спати, я не знаю, чи прокинусь вранці. Тому 100 років для мене це щось геть абстрактне. І мені

здається, що я ще не написав той текст, якому хотів би побажати вічності.

К.С.: *Що для Вас театр?*

О.М.: Я інше запитання собі ставлю. Що таке театр? Навіщо він потрібний? Чому саме зараз, під час війни, він такий затребуваний? Чому глядачі йдуть на спектаклі, незважаючи на повітряні тривоги та обстріли? Напевно, щоб опинитися разом, побачити один одного, а потім, у темній залі, співпереживати акторам на сцені. У театр приходять по досвід спільного переживання. Цей досвід щоразу унікальний, його не можна здобути більше ніде, тільки в театрі.

К.С.: *При постановці Ваших п'єс кому легше за всіх, а кому важче за всіх: продюсеру, режисеру чи акторам?*

О.М.: Я гадки не маю. Драматург – людина театру, він (якщо хочете) його основа, але це не означає, що він глибоко занурений у життя театру. Ми завжди трохи осторонь. Драматург загалом дуже самотня професія.

К.С.: *Як Вам, талановитому драматургу, живеться в матеріальному сенсі? Вибачте, якщо запитання надто інтимне. І, звичайно, можете не відповідати на нього.*

О.М.: Людині взагалі дуже мало треба. Але якщо у людини є кіт, то ця людина має заробляти, щоб коту нічого не бракувало. У мене п'ять котів та собака. І тому, коли театри починають розповідати мені про свою бідність, я надсилаю їм світлини цієї зграї. Іноді працює. Котиків, на відміну від драматургів, люблять усі.

К.С.: *Ви пишете не лише п'єси. Скажімо, казки «Дивна весна». Деякі з монологів Ваших героїв цілком можна представити оповіданнями. П'єсу «Гражда» я вважаю епічним романом про кохання. Діапазон художніх засобів у прозі набагато ширший ніж у скупій драматургії. Чи є у Вас спокуса написати роман або повість?*

О.М.: Один мій знайомий письменник каже, що для написання роману потрібна залізна дупа. Мені складно всидіти на місці. Мені й п'єси даються важко. Зрозуміло, я хотів би написати роман. Але як знайти час?

У продовженні подаю два уривки з п'єси «Листи з льоду та піску» (2022). Вся п'єса складається з чотирьох частин-листів, об'єднаних спільними героями. Герой першого листа – дівчинка Аліса, другого – її бабуса, час – сьогоднішні дні російсько-української війни. Герой третього листа – Денис, старший брат Аліси, учасник сьогоднішньої війни. Четвертий лист написано від сусіда бабусі, який воював разом з її батьком у радянсько-фінській Зимовій війні 1939-1940 рр. Пропоную до уваги читачів «Нашого голосу» перший і четвертий листи. (Див. с. 16–17 – ред.)

Олег МИХАЙЛОВ

ЛИСТИ З ЛЬОДУ ТА ПІСКУ

(урибки)

ЛИСТ ПЕРШИЙ: ЛЯЛЬКА

Мене звати Аліса. Мені 8 років. Наша вчителька Еллі просить розповісти про улюблену іграшку. У мене їх дві. Лялька Стелла та лялька Даринка. Стеллу мені подарував брат. Його звуть Денис. І він зараз солдат. Мама дуже хвилюється за нього, адже його можуть вбити навійні. Я теж за нього хвилююся. Денис зовсім не схожий на солдата. Він ветеринар і лікує всіх хворих тварин. Він подарував мені Стеллу на День народження. Мені тоді виповнилося сім років. Стелла дуже гарна. У неї золота сукня та довге волосся. Даринка теж гарна, але вона як я. І сукня у неї звичайна. Цю ляльку мені подарувала моя бабуся. Вона живе у селі. Влітку я гостювала у неї. І бабуся з пенсії купила мені ляльку, хоч я зовсім не просила. Я тільки просила бабусю пошити їй гарну сукню, але бабуся не встигла. Має в селі багато роботи. Корова та город. І собака Боня. Всі собаки в селі живуть на вулиці у дерев'яних будках і сидять на цепку. Тому всі вони дуже злі. Боня дуже добра. Вона живе у бабусі вдома. І іноді спить на її ліжку. Бабуся її за це навіть не лає. Бабуся дуже добра. У неї тонка та ніжна шкіра на щоках. Я завжди цілую бабусю, коли приїжджаю до неї. А ось руки у бабусі старі. Як і вона сама. Старій людині дуже важко ходити. І жити. Мама каже, що бабуся все життя багато працювала і дуже втомилася. Коли я виросту, то не буду так багато працювати. Я купуватиму собі різні ляльки. Які мені сподобаються. У них усіх будуть красиві сукні та довге гарне волосся. А такими ляльками, як Даринка, грають лише маленькі діти. Але я всеодно її люблю.

Коли почалася війна, моя мама сказала, що нам треба піти з нашого дому в метро. У метро безпечно. Мама дозволила взяти із собою лише одну іграшку. Я хотіла взяти Стеллу, бо я люблю її найбільше. Але потім подумала, що у метро, мабуть, дуже брудно. Стелла там може замастити свою гарну сукню. І ще вона може там загубитися, адже у метро завжди багато людей. Ми пішли у метро. Я, мама та Даринка. Надворі було дуже шумно. Це гуділа сирена. Сирена завжди гуде, коли починаються вибухи. Вибухи також гучні. Мама затикала мені вуха, щоб я їх не чула, але я все чула, а їй говорила, що нічого не чую.

У метро ми жили дуже довго. Я не знаю скільки. Там ми спали прямо на підлозі на ковдрах. Деякі люди мешкали у вагонах, але ми там не жили. Мама сказала, що ми прийшли запізно, і нам місця вже немає. У метро було багато дітей. Ми грали з однією дівчинкою, але потім вона швидко виїхала. Там були собаки. Вони були добрі,

і їх можна було гладити. А ще там були кицьки. І в одного дядечка жив великий павук у банці. Ми ходили на нього дивитися. Дядечко дістав павука з банки і навіть гладив. Він сказав, що павук боїться вибухів і в нього від страху облізло все волосся на сраці. Я не знаю, чи можна писати це слово. Мама каже, що не можна, але я вже написала.

Іноді ми з мамою ходили з метро додому, щоб помитися. Багато будинків згоріло. Наш будинок спершу не згорів, а потім все одно трохи згорів. І ще там розбилося все скло. Мама сказала, що треба виїжджати. І ми поїхали на вокзал. Перед цим мама взяла фломастер і написала свій номер телефону. Написала у мене просто на спині. Було лоскотно. Я не зрозуміла, навіщо вона так зробила, а мама сказала, що це якщо я загублюсь і мене знайдуть і не знатимуть, чия я дівчинка.

На вокзал нас привіз волонтер Івасик. Раніше він завжди привозив нам у метро піцу та шоколадки. Усі його дуже любили, але шоколад мені не можна. І одного разу Івасик привіз мені морозиво. Тільки мені. І тоді ми потоваришували. Я думала, що Івасик поїде з нами докінця, але він привіз нас лише до вокзалу. Там було багато людей та собак. Вони всі хотіли виїхати. Але собак у поїзд не пускали. І люди відпускали собак на волю, а самі від'їжджали. Собаки не хотіли на волю і бігли за ними, а люди тікали від них. Я спершу подумала, що вони так граються із собаками, але потім мама мені все пояснила. Коли прийшов поїзд, то всі пішли і почали штовхатися. Мама тримала мене за руку, і я боялася, що вона мене відпустить, але вона міцно мене тримала, навіть потім лишилися синці. На той поїзд ми не потрапили, нам не вистачило місця. Мама сказала, що наступний поїзд буде аж уранці, і нам обов'язково треба туди потрапити. Я думала, що спати ми поїдемо назад у метро, але мама сказала, що назад нам не можна, що зараз комендантська година і до ранку ходити вулицями нікому не можна. І ми всі спали на підлозі на сумках на вокзалі. Там було багато мам та їхніх дітей. І майже не було тат. Мій тато з нами не живе. Він загинув на війні, коли я ще ненародилася. Я його зовсім не знала. І що таке війна – теж не знала. Тепер я знаю. Це коли всі читають у телефоні новини та плачуть. І ще війна – це коли тільки мами з дітьми, а всі татки йдуть на війну. І старші брати також. Як наш Денис.

Вранці на вокзал прийшли дядечки у військовій формі і один був маминим знайомим. Він провів нас на поїзд. Я раніше їздила поїздом до бабусі у село, але тоді я сама сиділа на полиці, а зараз нас у купе було 13 людей. Я спеціально порахувала. Їхали ми дуже довго та повільно. І ніде не зупинялися. Цілий день, а потім ще цілу ніч. Там

ми пересіли на автобус і теж довго їхали. Потім ми кудись йшли та йшли, і я знову боялася, що мама мене загубить. Потім ми опинилися за кордоном. І мама сказала, що тепер ми будемо у безпеці. Я не хочу багато писати. І так вже багато написала. Зараз ми тут. Мені тутки дуже подобається. І моїй Даринці тут теж подобається, бо ми купили їй нову гарну сукню. Але я сумую за Стеллою. Вона залишилася у нашій старій квартирі. І я знову хочу її побачити. І Дениса також. Тоді мама не плакатиме. Але для цього треба, щоб закінчилася війна. Нехай вона вже скінчиться.

ЛИСТ ДРУГИЙ: РУКИ

[...]

ЛИСТ ТРЕТІЙ: ЧЕРВОНЕ СЕРЦЕ

[...]

ЛИСТ ЧЕТВЕРТИЙ: ГОЛОД

З перших рядків свого листа повідомляю, що живий та здоровий, чого і вам бажаю прожити на білому світі. Катю! Степан не повернеться. Не чекай. Згинув твій чоловік у лісі на Раатській дорозі. У далекій Фінляндії. Отака випала йому доленька. Живи далі, Катю. Треба жити. Треба ростити ваших із ним дітей. А я підсоблю, якщо Бог доведе повернутися додому. Був я зі Степаном до останньої його хвилини, про що хочу розповісти тобі.

У вересні 1939 року ми пішли в похід на Польщу. Коли вже думали, що час повертатися до Житомира, Богунський полк наш завантажили до ешелону та повезли на станцію Кем у Карелії. Звідти пішки на Ухту. Поруч — кордон. Не всі наші товариші були раді новій війні. Так і казали: «Вже ми були на одному фронті, тепер женуть на інший, а скоро вигадають третій». А Степан твій сказав мені: «Завоювали Польщу — збільшили податки, а завоюємо Фінляндію, то братимуть ще більше, і ходитимеш без штанів». І показав лист твій, де ти писала, що вдома нема чого їсти, і ти змушена була продати корову. Степан навіть запропонував нам стрільнути один в одного, аби тільки не воювати. Але я забоявся, адже це підсудна справа. А Степан вдав, що пожартував. Скоро нам стало зовсім не до жартів. Коли перейшли кордон, фіни не чинили опору. Мороз 45 градусів, глибокий сніг, а ми — у будьонівках. Їсти нічого. Полювали на оленів, їли своїх коней. Машини пройти не могли. З труднощами подолали 29 кілометрів, потрапляючи під вогонь снайперів. Лише в останній день року зіткнулися із фінською армією. Фіни пустили нас на середину озера, а потім накрили вогнем. Того дня ми зі Степаном вижили. Вибралися з цього пекла. Вирішили пробиватися до наших. А де вони? Хтозна. За чотири дні глибоким снігом пройшли ми з ним, дай Боже, один кілометр. Тут наші сили й скінчилися. Ноги мої стали дерев'яними, мов чужими. Я їх не відчував. Багаття розпа-

лювати боялися, поряд могли бути фіни. Хотілося спати. І дуже хотілося їсти. Голод. Лютий голод, Катю. Як навесні 33-го року. Ти ж пам'ятаєш той голод! Люди тоді божеволіли і їли один одного.

Ми зі Степаном тоді тільки-но прийшли служити в міліцію. І надійшов наказ — припиняти людоджерство. Ті, хто обирали такий спосіб вижити, варили м'ясо ночами. Ось міліція і приїжджала до села ввечері, а як стемніє, підіймалися на якийсь пагорб і дивилися. З якого димаря дим — одразу до тієї хати. Від варіння людського м'яса страшний сморід, і все це виходило надвір, у печах же варили, ось через димар запах і виходив. Так було й того разу. Приїхали ми до одного села. Дивимось — з комину крайньої хати дим іде, і запах відчувається. Командир послав нас зі Степаном туди. Заходимо у двір. Двері в хату відчинені навстіж і якийсь дивний голос чути. Переступили поріг. Сморід, кров розбризкана. На підлозі три трупи лежать. І свічка горить. А біля трупів повзає на колінах якась жінка. Вся в крові і погляд божевільний. У руках ніж закривавлений. Помітила нас. Повернулась і каже: «Ой, як добре, що ви зайшли. Печінку мені допоможете вирізати. Не виходить у самої — ніж тупий. Завтра люди на обід зберуться, а поминати моїх рідненьких нема чим». Вона збиралася ще щось сказати, але не змогла — впала в калюжу крові. Ми зі Степаном запалили лампу, підійшли до печі. Вона теж була заляпана кров'ю. Дістали з печі великий чавун, а там ціле немовля, рука дорослого та чийсь очі. Степан так одразу і впав біля печі. Я витяг його на подвір'я. Підійшли ще хлопці. Відлили ми Степана водою. Вранці я прокинувся в казармі, а на ліжку Степана все його обмундирування лежить, а його немає. Доповіли командирю, а той і каже: «Страх — велика сила, зламалася людина. Ну що ж, на все, хлопці, Божа воля».

Фіни знайшли мене у лісі. Сплячого. Степана поряд не було. Його не знайшли. А сон мій передсмертним був. Коли людина замерзає до смерті, то так солодко їй спиться. Катю, ненаглядна, ти снишся мені. Щоночі тебе бачу. Душа моя рветься до тебе, та гріхи не пускають. Грішний я перед тобою, Катю. І прийми нині мою сповідь до тебе. У полоні мене фіни довго допитували. Фотографії показували. На них вогнище прогоріле і кришка від мого солдатського казанка. І кістки. Людські кістки. Фінський слідчий казав, що на тих кістках сліди людських зубів. Тільки я йому не вірю. Та й як у таке повірити? Адже якщо це правда, то немає мені, Катю, місця на цій землі. Не можу я жити серед людей, не можу їм в очі дивитися. Я ж, Катю, вдаватися пробував. Петлю з рушника сплів. Але не дав Бог, живим залишив. Значить, є у нього на мене, раба божого Димитрія, якийсь план. Потрібен я йому для чогось. Знати б тільки...

На цьому місці лист обривається.
Адресат та відправник невідомі.

Микола ВЕГЕШ, Ірина Люба ГОРВАТ

ПРОМЕТЕЙ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

До 150-річчя від дня народження Августина Волошина

(Продовження з № 362-363)

АВТОР ПІДРУЧНИКІВ І ВИДАВЕЦЬ

На кінець XIX століття, наприклад, припадає вихід у світ двох перших книг Августина Волошина. «Методическа граммати́ка карпато-русского языка для народных шкіл», написана в 1899 р., витримала три видання. Це стосується і його «Читанки для угорської молоді», перше видання якої з'явилося в Ужгороді у 1900 р. Пройде якихсь 15-20 років і за його підручниками будуть навчатися всі закарпатські діти: як учні шкіл, так і студенти вчительських семінарій. Урахуймо і те, що на час виходу першої книги А. Волошина її автору сповнилося 25 років. Ось як про це писала Е. Дутка: «Що торкається шкільництва, о. А. Волошин найважливішою справою вважав дати дітям відповідні підручники. Сам був автором багатьох. Як я поступила в школу, від початкової школи аж до закінчення університетського навчання, вчилася з його підручників. Згадаю хоч би декілька з них: «Коротка руська граматика» (Ужгород, 1899), «Граматика: вправи мішані мадярсько-руські» (Ужгород, 1907), «Наука о числах. I і II клас народної школи» (Ужгород, 1919). Молодь виростала з його книгами. Останньою книгою А. Волошина була «Педагогічна методологія» (Прага, 1943). Багато його праць залишилося в рукописах, однак їхня доля мені невідома. Крім того, батько Волошин редагував щорічні календарі (місяцеслови), починаючи 1903 роком (а може і раніше) аж до 1919 року. В 1921 році він почав видавати «Благовісник», у якому обороняв інтереси греко-католицької церкви, а через рік став видавати християнсько-політичну газету «Свобода»¹.

Період 1900–1938 рр. був найбільш плідним у житті Августина Волошина. Саме в ці роки він зарекомендував себе як видатний педагог, активний просвітянин, видавець книг, газет і журналів, чудовий господарник. Саме в цей час А. Волошин активно займається політичною діяльністю, утворюючи власну партію і представляючи інтереси виборців у

Чехословацькому парламенті. Вся його різнобічна діяльність була спрямована на благо свого народу і завдяки їй Волошин здобув величезний авторитет в народі, з яким не могли не рахуватися навіть його недруги. Всенародна любов закарпатців до Августина Волошина проявилася в тому, що його називали «Батьком». До цього такої пошани удостоївся тільки Олександр Духнович – славетний будитель карпатських русинів у XIX ст., а також сучасник Волошина – «президент-визволитель» Чехо-Словаччини Томаш-Гарріг Масарик, гуманістичні праці та державотворча діяльність якого мали значний вплив на формування світогляду А. Волошина.

Ще у 1864 р. з ініціативи О. Духновича було засноване «Общество св. Василія Великого». Його діяльність пов'язана з такими членами як Іван Раковський та Іван Мондок. Хоч завданням товариства було проводити освіту серед широких верств населення і захищати край від мадяризації, однак у 80-х роках XIX століття воно почало занепадати. Справа зрушилася з місця тільки тоді, коли товариство очолили Василь Гаджега, Петро Гебей і Августин Волошин. Патріотично налаштовані священники вирішили продовжити славі традиції Духновича і товариства. Августин Волошин усвідомлював, що поширення знань в народі неможливе без друкованої продукції. Саме з його ініціативи товариство придбало у 1899 р. друкарню і почало видавати художні твори, молитовники та іншу богословську літературу. Вийшов з друку «Буквар», налагодився систематичний випуск газети «Наука». Представники москвофільства в краї, не говорячи вже про австро-угорські власті, зустріли ініціативу А. Волошина з великими побоюваннями. Один із головних русифікаторів краю Євмен Сабов, за словами В. Гренджі-Донського запеклий «україножер», відкрито заявив Волошину: «Если би русини наші жили не під Карпатами, не коло Галичини, не дагде коло Сегедина, тогди би я знав виробити із них одну образцеву народність, не під Карпатами, близь до Львівського митрополита, опасна є руська культура»².

¹ Басараб В., Вегеш М., Сергійчук В. Названа праця. С. 78-79.

² Волошин Августин. Спомини. *Августин Волошин. Твори*. Ужгород, 1995. С. 42.

Постійні залякування свідчили про намір властей закрити товариство. Соратник А. Волошина Августин Штефан писав у своїх спогадах: «Інженер Євген Бачинський, який довше жив у Росії, але 1874 р. повернувся додому, 1902 року був у Будапешті і випадково довідався, що мадярський міністр шкільництва барон Дюла Власіч плянує розв'язати «Общество», – відразу повернувся до Ужгороду і повідомив про це пароха в Цигольні тит. каноніка Йосифа Саксуна. Ще цього ж дня кан. Саксун призвав до себе А. Волошина і повідомив його про наміри Власіча. Порадившись з о. Петром Гебеєм та з єпископом Юлієм Фірцаком, А. Волошин запропонував, що треба добровільно розв'язати «Общество» і майно його передати торговельному товариству. БовМадярщинінакультурні товариства не було закону і тому уряд міг з ними робити, що хотів. Але на торговельне товариство був торговельний закон і уряд міг діяти лише в рамках закону»³. Так у 1902 р. виникло акціонерне товариство «УНІО», а при ньому друкарня і книгарня. Власниками «УНІО» були Віктор Камінський і Августин Волошин. Однак «за два роки тягнулася справа зареєстрування «УНІО». Сіє товариство, добувши з акціонів капіталом мало грошей, ще хосенніше могло працювати для народної просвіти, як колись Общество Св. Вас. Великого, котре із членських внесків ледва знало видавати свій календар, – згадував Волошин. – Товариство «УНІО» в перших порах не много заробляло, ібо от державних або городських інституцій роботи ізовсім не діставало, а із книг своїх молитвенників і учебников, у котрі капітал свій і позичені гроші інвестувало, лиш в дальших роках мало заробку. Єднако діло ішло все дальше вперед. Члени управи, директори друкарні, редактори газет і календаря, автори книг – всі працювали майже цілком безплатно для того, щоби подати інституції основи для ліпшої будучности»⁴.

Товариство видавало газету «Наука», а також різноманітну релігійну літературу, зокрема в 1911–1919 рр. виходило «Село» – додаток до «Науки». Починаючи з 1904 р. почали видаватися маленькі книжечки із серії «Поучительное чтение», які могли придбати навіть незаможні люди. Ці та деякі інші

видання відігравали значну роль у поширенні освіти серед краян. «Наука», зокрема, закликала до створення кооперативів, читалень, вела постійну і цілеспрямовану боротьбу проти алкоголізму і розпутства. Без сумніву, завдяки саме «Науці» і А. Волошину, ще напередодні Першої світової війни діяли близько 420 кооперативів та близьких їм за напрямами роботи товариств.

Перше число «Науки» – органу «Общества св. Василия Великого», вийшло у 1897 р. під редакцією віце-ректора Ужгородської духовної семінарії Юлія Чучки. Членами редколегії були Є. Сабов, П. Гебей, Ю. Жаткович, Е. Рошкович, В. Гаджега, В. Матяцков, І. Легеза, Ю. Станканинець, І. Мигалка, В. Легеза, І. Гоцук, М. Немет, А. Волошин та ін. Наприкінці 1900 р. Ю. Чучка виїхав до США, і тоді обов'язки головного редактора виконував Августин Волошин. Лише незначний проміжок часу (з 6 червня 1901 р. до жовтня 1903 р.) редактором був Василь

Гаджега.

Першим дослідником історії становлення і розвитку «Науки» був сам її редактор Августин Волошин. У своїх «Споминах», які були опубліковані в Ужгороді у 1923 р., він відзначав: «Статті «Науки» були по більшій частині релігійного і наукового напрямку. Дописователі збирали твори народної поезії і сим указовали на красоту рідного слова. Правда, що з початку не було ясного, виробленого граматичного напрямку в газеті, кожний писав, як знав... «Наука» з рока на рік росла, розвивалася. Собрала она около себе значительный круг дописователів, но головною задачею її було: увійти в народ, заінтересовати наших селян печатним рідним словом. Се і удалося, бо в «Науці» часто стрічаємося з дописами простих людей, селян»⁵. «Наука» видавалася в складних умовах, на що неодноразово звертав увагу А. Волошин: «Матеріально «Наука» стояла в тяжкім положенні. Передплатна ціна (річно 4 к.) була занадто низька, і понеже «Неділя», видавана мадярським правительством руська газета, була ще дешевша (3 к. на рік), прото велика часть грамотних людей не передплатила «Науку».

(Продовження на 25 с.)

³ Штефан А. Августин Волошин Президент Карпатської України. Спомини. С. 37.

⁴ Волошин Августин. Спомини. Августин Волошин. Твори. С. 43.

⁵ Там само.

Іван РЕБОШАПКА

УКРАЇНІСТИКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (СПІ)

Літературознавство.

39. Дослідницькі напрямки.

22. Українсько-румунські зв'язки

періоду української класичної літератури

(Продовження з № 363)

Переклад братами Ковачами 68-ї строфи третьої частини «Енеїди», як і всієї поеми, здійснений з російського її перекладу, невідомо мені, з якого саме видання. Поданий в інтернетній мережі переклад 68-ї строфи дуже близький до оригіналу Котляревського:

Теперь Эней влез к чорту в пекло,
Попал совсем на оный свет;
Там всьо померкло и поблекло,
Ни звезд, ни месяца там нет,
Там лишь туманы суть велики,
Там слышны жалобные крики,
Там сердце боль от них рвала...
Эней с Сывыллою смотрели,
Какие муки здесь терпели,
Какая кара всем была!

У російському перекладі наявний один мотив, синонімічно виражений словесним виразом («Теперь Эней влез к чорту в пекло»), а оцінення Котляревського «Там мука грішним не мала» перекладено бажано синонімічно, але, по суті, далеко від оригіналу, хоча з поетичною наснагою: *Там сердце боль от них рвала...*

Судячи з російського перекладу, настільки близького до оригіналу Котляревського, можна мати враження, що брати Ковачі перекладали майже з ... українського оригіналу. Але їхній переклад 68-ї строфи, у дійсності, це не переклад, а її трансформація, поетичне «переливання» чи «румунська версія», як попередили брати Ковачі у підзаголовку румунського видання:

Uimit era de iad Enea,
Căci totul era palid, sur,
Și stele, luna cu scânteia
Nu luminau nimic în jur.
Vedeă doar neguri împânzite.
Supuși la caznele cumplite,
Urlau cei răcătoși prin noapte.
Văzură, el și cu Sibila,
Ce-nseamnă dracii și nemila,
Ce chinuri, bieții, stau să rabde.

(Здивований пеклом був Еней,
Бо все довкола було блідим, сірим,
І звізди, місяць не блистіли,

Ніщо довкола не освічували,
Він лиш бачив темряву розтягнуту.
Поневолені грізними муками,
Ревіли ніччю ті грішні.
Еней з Сивиллою бачили,
Які немилосердні чорти і яка безжальність,
Які муки бідні повинні терпіти).

Перекладові чи «румунській версії» «Енеїди» Котляревського братів Ковачів властиві, у тій чи іншій мірі, відзначені досі перекладацькі здобутки чи недоробки, пропуски та оминання.

До перекладацьких здобутків слід зачислити передачу авторового «кохання» у синонімах, синонімічне скупчення для вираження руху, коли замість одного слова автор вживає синонімічний ряд:

Еней прочумався, проспався
І голоднців позбирав,
Зо всім зібрався і уклався,
І, скільки видно, почухрав.

У румунській версії синоніми перекладено відповідно:

~, după aghioase
Când se trezi, își strânse iar,
Pe val pornind din nou hoinar.

Інколи «кохання» автора у синонімах у перекладі передане зрозумовано:

... Венера, іскривилась,
Заплакавши і завіскрившись,
І стала хлипати.
(Plângând și de sughiț strâmbată).

Опускання авторового «кохання» у синонімах наявне, наприклад, у характеристиці Енея, що є великим мінусом перекладачів:

Еней по берегу попхався,
І сам не знав, куди слонявся,
Аж гульк – і в город причвалав.

Це повністю опущене в румунському перекладі. Оминанням українських реалій часу Котляревського анулюється своєрідність «Енеїди»:

Еней збудує сильне царство
І заведе своє там панство;

Не малий буде він панок,
На панщину весь світ погонить.

У румунському перекладі інформацію про панщину не подано:

*Puternică împărăție
Al căreia [Enea] domn slăvit va fi.*

Зменшенням реалій суспільно-історичного українського життя (бурлакування, прочанство) подано неповну українізацію:

*Відкіль такі се гольтіпаки?
Чи рибу з Дону везете?
Чи, може, виходці-бурлаки?
Куди, прочани, ви йдете?*

У перекладі – тільки запитання, чи люди везуть рибу з Дону:

*De unde-ați mai picat și voi,
Au de pe Don veniți, cu pește?*

Немалу мuku спокутують румунські перекладачі в еквалюванні способу українізації Котляревським поеми Вергілія за допомогою близько 7000 слів найрізноманітніших семантичних груп, якими Котляревський створює поезію українського побуту з найстійкішими елементами, як традиційні звичаї та обряди, народні вірування й прикмети, ворожіння, одяг, харчування, ігри, танці. Вергілієва Дидона, наприклад, у Котляревського подана у святковому дівочому одязі, в якому вона приходить на танець, «як би на оренду»:

*Дидона рано іскопилась.
Пила з похмілля сирівець;
А послі гарно нарядилась,
Якби в оренду на танець.
Взяла кораблик бархатовий,
Спідницю і карсет шовковий
І начепила ланцюжок;
Червоні чоботи обула,
Та і запаски не забула,
А в руки з вибійки платок.*

Герої Котляревського споживають українські страви, як, наприклад, на обіді Зевса:

*Зевес тогді кружав сивуху
І оселедцем заїдав;
Він, сьому випивши восьмуху,
Послідки з кварти виливав.*

Подані страви споживаються і на бенкетуванні в Дідони:

*Пили на радощах сивуху
І їли сім'яну макуху,
Покіль кликнули їх за стіл.

Тут їли рознії потрави,
І все з полив'яних мисок,*

*І самі гарнії приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хрину
І локшину на переміну,
Потім з підлевою індик;
На закуску куліш і кашу,
Лемішку, зубці, путрю, квашу
І з маком медовий шулик.*

*І кубками пили слив'янку,
Мед, пиво, брагу, сирівець,
Горілку просту і калганку,
Куриць для духу яловець.*

Еней із сестрою Венери виконує українські танці:

*Еней і сам так розходився,
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередився,
Пішовши з Гандзею в танець.
В обох підківки забряжчали,
Жижки од танців задрижали,
Вистрибовавши гоцака.
Еней, матню в кулак прибравши
І не до соли примовлявши,
Садив крутенько гайдука.
Тут всяку всячину іграли,
Хто як і в віщо захотів,
Тут инчі журавля скакали,
А хто од дудочки потів.
І в хрещика і в горю дуба,
Не раз доходило до чуба,
Як загулялися в джгута;
В хлюста, в пари, в візка іграли
І дамки по столу совали;
Чорт мав порожнього кута.*

Поемі Котляревського властива сміхова культура, генетично пов'язана з європейською літературною традицією (з творчістю Рабле, Сервантеса, італійською та іспанською середньовічною комедією, – допускають літературознавці). Значного комічного ефекту Котляревський досягає не лише створенням гострих ситуацій та колізій. Він дає й неповторні зразки мовного комізму, нагромаджуючи, зокрема ряд слів однієї граматичної категорії, часто синонімічних або семантично близьких:

*(Дідона) ...без всякого обману...
Робила грішним добру шану,
Ремнями драла, мов биків;
Кусала, гризла, бичовала,
Кришила, шкварила, щипала,
Топтала, дряпала, пекла,
Порола, корчила, пиляла,
Вертіла, рвала, шпигувала...*

(Продовження на 22 с.)

Літературно-культурний календар „Нашого голосу”

ЖОВТЕНЬ

1 жовтня

• 84 роки від дня народження Михайла Михайлюка (1940) – українського письменника, літературного критика, журналіста, головного редактора газети «Український вісник».

10 жовтня

• 14 років від дня смерті Йоана Ковача (1940-2010) – румунського письменника, перекладача

(з української на румунську мову), редактора газети „Curierul ucrainean”.

25 жовтня

• 80 років від дня народження Миколи Крамара (1944-2018), фольклориста, диригента та викладача музики.

УКРАЇНІСТИКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (СПІ)

(Продовження з 22 с.)

Комічного ефекту Котляревський досягає і введенням у текст поеми *макаронізмів*, найчастіше механічної суміші латинізмів та псевдолатинізмів з українізмами:

*Еней, к добру з натури склонний,
Сказав послам латинським так:
«Латинус рекс єсть невгомонний,
А Турнус пессімум дурак.
І кваре воювать вам мекум?
Латинуса бутъ пудо цекум,
А вас, сеньйорес, без ума;
Латинусу рад пацем даре,
Пермітто мертвих поховаре,
І злости корам вас нема.*

*Один єсть Турнус ворог меус,
Сам, ерго, дебет воювать;
Велять так фата, ум Енеус
Вам буде рекс, Амати зять.
Щоб привести ад фінем беллюм,
Ми зробим з Турнусом дуеллюм,
Про що всіх сангвіс проливать?
Чи Турнус буде, чи Енеус,
Укажеть глядіус, вельдеус,
Латинським сцетпро управлять.*

Заповідувана Шевченком слава Котляревського («Будеш, батьку, панувати / Поки живуть люди») – невмируща і по цей час. Її живучість у Румунії підтримують викладачі клужького університету і співпрацівники румунськомовного літературно-культурного та виховно-

інформативного журналу Союзу українців Румунії «Eсouri ucraïnene» («Українські відлуння»), сприяючи таким чином усвідомленню, осучасненню геніального поета. 225-у річницю появи друком «Енеїди» Котляревського, яка входить до 100 найкращих творів української літератури, було урочисто відзначено в університеті імені Бабеша-Бойоя Клужу-Напоки. Доцент Іван Гербіл представив обширну доповідь про життєвий і творчий шлях Котляревського (Ioan Herbil, 225 de ani de la publicarea «Eneidei» lui Ivan Kotlearevskyi // «Curierul ucraïnean». Serie nouă, nr. 481-482 // iunie 2023). Іншу доповідь представила студентка третього курсу українського відділення Деніса Козачук (Ольга Сенишин, У Клуж-Напоці відсвяткували 225 річницю із часу видання «Енеїди Івана Котляревського // «Вільне слово», червень, 2023 р.).

У румунськомовному журналі СУР «Eсouri ucraïnene» викладачка літератури клужького українського відділення Михаєла Гербіл надрукувала наукову статтю 225 de ani de la apariția poemului «Eneida» a lui Ivan Kotlearevskyi (Михаєла Гербіл, 225 років від появи поеми «Енеїда» Івана Котляревського // «Eсouri ucraïnene», № 44, ianuarie 2023). А співпрацівниця журналу «Eсouri ucraïnene» Джессіка Білчек, мовляв, на запитання «Чи після 225 років від її появи «Енеїда» ще може бути актуальною?» («Mai poate fi «Eneida» actuală după 225 de ani de la publicarea ei?»), сама же подає ствердну відповідь, підтримуючи її достовірними аргументами.

Входженню поеми Котляревського у свідомість сучасного румунського загалу наочно сприяє започатковане почергове друкування румунськомовної версії «Енеїди», частини за частиною, у румунськомовному журналі СУР «Eсouri ucraïnene».

(Далі буде)

Алла АНТОФІЙЧУК

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРИСЛІВНИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вивчення прислівника, його семантичних, словотвірних, морфологічних особливостей, синтаксичної функції, правописних норм – важливий аспект лінгводидактики й водночас нелегкий матеріал для засвоєння учнями.

У лінгвістичних джерелах немає єдиності щодо тлумачення прислівника, проте мовознавці сходяться на думці, що прислівник належить до кардинальних частин мови та виділений в окрему повнозначну частину мови на основі трьох ознак: лексичного значення, морфологічної невідмінюваності та синтаксичної функції.

Прислівником називається незмінна самостійна частина мови, яка означає різні обставини дії, ознаку дії чи стану, ознаку якості предмета; відповідає на запитання *як?, де?, коли?, звідки?, наскільки?, якою мірою?* Та ін.; у реченні зазвичай виступає обставиною. Наприклад: *легко, тут, завтра, звідсіль, занадто, дуже. Надворі взимку холодно* (3 розм. мовлення).

Для усвідомлення частиномовної суті прислівника й розвитку вміння вирізняти прислівники з-поміж інших частин мови пропонуємо завдання на виписування прислівників з ряду однокоренових слів, різних за частиномовною приналежністю.

Вправа 1. З кожного ряду слів виписіть прислівники, поставте до них запитання.

Ранок, ранковий, рано, вранішній.

Мудрий, мудро, мудрість, мудрити.

Сміливий, сміливість, осмілитися, сміливо.

Сумувати, сум, сумний, сумно.

Веселий, весело, звеселятися, весілля.

Пустий, пусто, спустошити, пустеля.

Тиша, тихо, тихий, тихенько.

Очі, оченята, очевидний, вочевидь.

Ходити, мимохідь, ходьба, походеньки.

Холодний, холод, холодно, холодець.

Учитель повинен звернути увагу учнів на те, що важливо розрізняти **морфологічні типи** прислівників і **способи їх творення**.

Щодо **морфологічних типів** прислівників, то учні повинні знати, що більшість прислівників у сучасній українській мові прикметникового й іменникового типів, наприклад: *жваво, чисто, тихо, тепло, вгору, миттю*. Однак прислівники творяться й від основ інших частин мови, як-от числівників (*уперше, двічі, тричі*), дієслів (*сидьма, пошепки, нехотя*), за допомогою прийменників і часток, шляхом складання займенникових основ (*будь-де, тут, сюди, деколи, якось*).

Способи творення прислівників такі:

- морфологічний, зокрема афіксальний та осново-складання: *будь-коли, віднині, двічі, безпідставно, по-українськи*;
- морфолого-синтаксичний – коли нове слово утворюється способом переходу однієї частини мови в іншу: *вицент, вголос, внічию, вдруге, вдвоє*;
- лексико-синтаксичний (злиття сполучень слів в одне слово): *сьогодні, запанібрата, утридорога, натщесерце*.

Визначаючи морфологічний тип прислівника, школярі встановлюють, від якої частини мови походить певний прислівник. Визначаючи спосіб творення, учні з'ясовують, яким способом він утворений. Варто мати на увазі, що прислівники одного морфологічного типу подеколи відрізняються способом творення. До прикладу, прислівники **вдруге** і **двічі** походять від числівників, а отже, належать до одного морфологічного типу, однак вони утворені різними способами: **вдруге** – морфолого-синтаксичний спосіб, **двічі** – морфологічний (суфіксальний) спосіб творення.

За значенням і роллю в реченні прислівники поділяються на **означальні** та **обставинні**.

У межах **означальних** виокремлюють такі ряди:

- **якісно-означальні** – вказують на якість ознаки дії, відповідають на запитання *як?* (*весело, гарно, добре*);

(Продовження на 24 с.)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРИСЛІВНИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(Продовження з 23 с.)

- **кількісно-означальні** – характеризують дію, стан чи ознаку з огляду на кількість і міру вияву, відповідають на запитання *скільки?, як багато?, якою мірою?* (*багато, двічі, трохи*);
- **способу дії** – показують, у який спосіб відбувається дія чи виявляється ознака, відповідають на запитання *як?, у який спосіб?, яким способом?* (*нашвидкуруч, мирно, похапцем*).

Серед **обставинних** прислівників виокремлено такі розряди:

- **місця** – вказують на місце дії, напрямом її у просторі, відповідають на запитання *де?, куди?, звідки?* (*там, далеко, неподалік, сюди*);
- **часу** – вказують на час перебігу дії, відповідають на запитання *коли?, відколи?, з якого часу?, доки?, допоки?, до якого часу?* (*вчора, довіку, зроду*);
- **мети** – вказують на мету дії, відповідають на запитання *з якою метою?, навіщо?, нащо?* (*наперекір, на зло, спеціально*);
- **причини** – виражають причину чи зумовленість дії, відповідають на запитання *чому?, через що?, з якої причини?* (*зопалу, спересердя, зозла*).

Як показує практика і досвід вчителів-словесників, з метою перевірки знань щодо розрядів прислівників за значенням ефективними виявилися тестові завдання, які, з одного боку, розвивають в учнів уміння вибирати з ряду слів однієї частиномовної приналежності саме те, що відповідає задекларованим у запитанні тесту вимогам, а, з іншого, така форма перевірки знань спрощує цю перевірку і робить її максимально об'єктивною. Це можуть бути завдання на кшталт:

- ✧ У якому рядку не всі прислівники означають напрям руху або дії:
 1. *додому, вліво, ліворуч, далеко, зблизка*
 2. *вправо, далеко, туди, сюди, звідти*
 3. *звідусіль, вночі, праворуч, вниз, кудись*
- ✧ У якому рядку не всі прислівники означають час дії:
 1. *довіку, вчора, сьогодні, зроду, давна*
 2. *удень, увечері, вранці, спросоння, тоді*
 3. *навесні, доти, довіку, зроду, тепер*
- ✧ У якому рядку не всі прислівники означають причину і мету дії:
 1. *згарячу, наперекір, нащо*

2. *спересердя, всупереч, наперекір, спросоння*
3. *на зло, зопалу, сьогодні, зовсім*

- ✧ У якому рядку не всі прислівники означають спосіб дії:

1. *по-дружньому, дружно, весело, в злагоді, зле*
2. *по-дружньому, по-вашому, по-батьківськи, по-українському, голосно*
3. *зле, бадьоро, рішуче, зозла, по-своєму*.

Під час засвоєння навчальної інформації щодо природи прислівника, його типів та способів словотвору ефективними вбачаємо інтерактивні методи навчання, які передбачають спосіб взаємодії вчителя з учнями чи учнів між собою через ведення бесіди, діалогу. До прикладу, можна запропонувати учням виконати завдання в парах – пограти **гру «Утвори слово»**, завданням якої є утворити прислівник від іншого слова. У процесі виконання творчого завдання учні визначають морфологічний тип утвореного прислівника та спосіб його творення. Це можуть бути, приміром, такі базові слова: *зима (зимно), дбати (дбайливо), ніжний (ніжно), хапати (похапцем), жартувати (жартома), верх (верхи)* тощо.

Заохочуючи учнів до цікавої творчої роботи, учитель може запропонувати завдання на заміну компонентів у складі словосполучень.

Вправа. Прочитайте словосполучення і замініть їх дієсловами в неозначеній формі з прислівником.

Зразок: Щасливе життя – жити щасливо.

Невідкладна допомога. Цікава розповідь. Уважний слухач. Дзвінкий спів. Далека мандрівка. Рясний цвіт.

Ефективною у процесі засвоєння функційного діапазону прислівника вважаємо роботу з фрагментом авторського художнього тексту, за зачином якого вчитель пропонує учням продовжити оповідь.

Вправа. Прочитайте початок казкової оповіді. Випишіть з тексту прислівники, з'ясуйте їхню синтаксичну роль, розберіть два прислівники за схемою морфологічного розбору.

На полиці в коморі стояли два кошики: один великий, а інший трохи менший, але новий-новенький, ще навіть у целофані запакований.

Коли Малего кошика принесли й поклали на полицю, Великий сусід прийняв його приязно, навіть почав вводити в курс справ, розповідав про те,

які у них, кошиків, обов'язки. Малий слухав уважно і з нетерпінням чекав того дня, коли його нарешті візьмуть із полиці й понесуть у ліс чи сад, чи ще кудись. Але його так і не брали, а от Великим сусідом користувалися часто. І кожного разу, повертаючись на своє місце на полиці, Великий кошик розповідав малому, де бував і що бачив <...> (Ірина Мойсей).

❖ Доберіть заголовок до тексту. Уявіть подальші пригоди Кошиків та продовжіть казку, використовуючи щонайменше п'ять прислівників.

З метою розширення знань учнів щодо функційного потенціалу прислівників у текстах різних мовленнєвих жанрів та стилів доцільним вбачаємо аналіз фрагментів епістолярних зразків.

Вправа. Прочитайте фрагменти епістолярної спадщини Ольги Кобилянської. Випишіть прислівники. Визначте, до якого розряду належить кожен.

1. В тім, може, і правда, що я чуюся часами далеко молодшою як я є. <...> Часом, правда, і дуже зле, але скажіть самі, що робити? 2. Ваша проповідь до руської читаючої публіки писана найлегше і цілком по-модному... 3. Дуже, дуже талановито писано, для Вас буде се подвійно інтересно. Се непересічне діло, і немає нічого в собі з звичайних біографій. Надзвичайно цікаве і живо представлене, я цілком одушевилася тим, і тому не можу повзддержатися не посилати Вам його. 4. Я дуже довольна, що Ви вишлете щось Вороному до альманаху. Бо Ви часом

дуже дивні. 5. Але з тим мусите погодитися, що резонатори можуть бути лиш з смерекового дерева – з того, котре я так страшно люблю! <...> Мені лиш страшно і тісно на душі, як Ви так довго-довго мовчите! 6. Грушевський цілком не бачить те щось, що спонукає людей читати книжку по раз другий! 7. Вже аж тепер Ви на мене загніваєтеся, що я так довго не писала! 8. Вашу книжечку я бачила у брата мого, що купив її собі – але як же вони її погано прибрали!

❖ Дайте лаконічну письмову відповідь: як виявляють свої стилістичні функції прислівники у художньому, розмовному, публіцистичному та епістолярному стилях?

Отже, вивчення семантико-граматичних ознак прислівника базується на комплексному аналізі цієї частини мови з урахуванням її функційно-стилістичного потенціалу. У процесі вивчення теми «Прислівник» в учнів формуються певні предметні компетентності, в реалізації яких беруть участь теоретичний, практичний, ціннісний, емоційний складники. У зв'язку з цим важливим вважаємо введення у навчальний процес різних методів навчання, а також розробку різних типів тренувальних вправ і завдань, під час виконання яких увага вчителя зміщується з самого процесу передачі знань на здобуття учнями цих знань, що й зумовлює постійну взаємодію усіх учасників учнівського колективу.

ПРОМЕТЕЙ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

(Продовження з 19 с.)

Закон Апонія, прийнятий р.1907 і вповні проваджений вжиті, для нас приніс дуже смутні наслідки. Школи сталися інституціями мадяризації, число руських шкіл упало майже на 0, в 1907 року було лиш 18. Наслідки сильної мадяризації почула і наша література. Було багато таких інтелігентів, що на своє ім'я і не сміли приймати руської газети і із таких ліпші за один-два роки передплачували на газету під іменем якогось селянина або слуги»⁶.

Утім з 1903 р. газета «Наука» завдяки зусиллям його редактора Августина Волошина стає не лише єдиною руською газетою, але й популярним виданням, яке відігравало велику роль у культурному й громадському житті краю. В ньому друкувалися численні матеріали про повсякденне життя закарпатців, засилля лихварів і безземелля селянства, по-

ширювалися знання з різних галузей, зокрема, про культуру землеробства, важливість відкриття й відшукування читалень тощо.

З 1 січня 1919 р. «Наука» виходила під назвою «Руська Краина», а «з 21 числа 1919 р. дня 17 септ. оп'ять А. Волошин перебрав на себе редакцію газети і вернув газеті ім'я «Наука», котру до кінця 1921 року з поміччю А. Волошина издавало Акц. Т-во «УНІО». У другій половині 1921 р. повстали непорозуміння між «Унією» і редактором і прото в 1922 р. оп'ять сам редактор стався разом і видавateľом газети, котрій придав ім'я «Свобода»⁷. Не можна не погодитися з твердженням закарпатського літературознавця Ю. Балеги, що «спочатку газета мала переважно культурницький характер, але поступово все більше втягувалася в політику, як і її видавець»⁸.

(Далі буде)

⁶ Т.Волошин Августин. Спомины. Августин Волошин. Твори. С. 62.

⁷ Там само. С. 63.

⁸ Балега Ю. Він був сином свого народу і ... майбуття. Августин Волошин як культурно-освітній діяч. Закарпатська правда. 1991. 13 вересня.

Михайло Гафія ТРАЙСТА

ЛІТЕРАТУРА ПІД ЧАС ВІЙНИ (III) — ВОЄННА ФОТОГРАФІЯ —

*Ця тривога вже в твоєму повітрі, Європо,
Не забудь про газ і світло...*

Галина Крук

«Бувають моменти в історії, коли боротьба за свободу слова перетворюється на справжню битву. Саме це відбувається поруч із Румунією, в Україні, де нація бореться із загарбником за право на існування і в той же час за право на вільне самовираження...» — пише румунський письменник Радун Ванку у передмові до поетичної антології *Fotografie de război* (Воєнна фотографія), яка появилась у 2022 році, до сторіччя від заснування румунського ПЕН-клубу, за фінансування Адміністрації Культурного Національного Фонду (AFCN).

Сторіччя румунського ПЕН-клубу хронологічно збігається з боротьбою України за право на існування і за право на самовираження. Тому всі члени румунського ПЕН-клубу з перших годин війни переживали за українців, на яких напала загарбницька Росія. Намагалися допомогти, чим могли, всіма способами, навіть символічними концертами. Солідарність із потерпілими, із жертвами, чиє право на існування та самовираження ущемляється, є однією з фундаментальних цінностей Статуту ПЕН-клубу. І, по суті, однією з основних цінностей людства, без якої людина просто не може існувати.

Видає румунським ПЕН-клубом Антологія — це один із жестів солідарності з потерпілою Україною. Це протестна антологія — сторічний голос румунського ПЕН-клубу, який набуває повного значення лише в солідарності, цього разу з Україною, яку намагається окупувати «старший брат».

«Ми вирішили побудувати антологію-меседж, в якій, говорячи про війну, засуджуючи її жакливу реальність, водночас будуюмо спільний простір солідарності. Тому що це переконання румунського ПЕН-клубу, який святкує свій сторічний ювілей: навіть коли перед нами танки, особливо тоді, література є гарантією, що варварство ніколи не матиме останнього слова», — пише Радун Ванку, редактор антології.

Хоча Україна живе у стані війни, українські письменники не лише пишуть, але й воюють на передовій, допомагають своїм побратимам-біженцям, здійснюють інформаційні проекти та продовжують подорожувати Україною, організовуючи публічні дискусії та літературні заходи. Війна не зупинила ні культуру, ні літературу України. Видавництва продовжують свою діяльність, хоча багато з них, головні в Харкові та його околицях, були знищені російськими бомбами та артилерією.

Голова українського Пен-клубу Андрій Курков, у своєму вступному слові до двомовної антології (її можна б назвати навіть тримовною, бо поезії українських авторів появляються як українською, так і румунською та англійською мовами), пише, що книжкові презентації в Україні все частіше відбуваються у бомбосховищах та на перонах метро, електронні книги тепер купують частіше, адже паперову книгу зі собою на вихід не візьмеш! Війна змінює цінності та звичаї, але основні цінності залишаються незмінними — свобода, свобода вираження поглядів і свобода творчості, а ці цінності реалізуються через хорошу лі-

тературу, яку творять як українські, так і румунські автори.

«Я вдячний румунському ПЕН-клубу за всі прояви солідарності з українськими письменниками та з Україною. Я відчув це на початку війни, коли приїхав на кілька днів до Бухареста. Зараз я відчуваю цю солідарність ще більше. Дякую вам за допомогу!», – закінчує своє вступне слово Андрій Курков.

Видана до сторіччя румунського ПЕН-клубу та координувана письменником Раду Ванку, головою ПЕН-клубу, *Воєнна фотографія* була задумана як антологія-маніфест, у якій 53 румунські письменники, члени румунського ПЕН-клубу, та 4 українських письменників розповідають про величезну трагедію війни.

«Під час війни роль письменника як громадського діяча є важливою. Письменник повинен не лише дбати про свою літературу під час війни, але й діяти етично та гуманно, коли світ сповнений кон-

вульсій та метушні. Саме це пропагує антологія, координувана письменником Раду Ванку. Війна означає руйнування, але також примусове викорінювання, вигнання з дому, блукання по чужих краях. Напевно, всі ми досягли межі насильницьких зображень того, що відбувається в Україні, але, хоч їх важко витримати, ці кадри необхідно прокручувати і дивитися саме тому, що вони є частиною нашого жорстокого сьогодення. Війна, яка йде в Україні, перейшла українські кордони не тільки символічно, але й психологічно, економічно та політично вона стосується цілого світу...» – зауважила письменниця Руксандра Чісеряну, на презентації антології.

Воєнна фотографія – це також книга, спрямована проти ігнорування та байдужості. Тож пропонуємо до уваги читачів дві поезії (української поетеси Галини Крук та румунської поетеси Ани Бландіяни), щоб підкреслити письменницьку солідарність під час війни.

Галина КРУК

3 Європою за спиною

1.

старіти від новин
сивіти від чорного диму.
бачити кризь діру навиліт
в дотліваючій багатоповерхівці
як сідає далеке сонце Європи
мушу переосмислити історію літератури
перш ніж викладати студентам
тим, що вціліють, потрібна буде інша наука,
тим, що виживуть, потрібний буде інший світ,
хто поверне нам наше?

2.

я не звинувачую тебе, я тільки фіксую
клейкою стрічкою скло
у наших великих європейських вікнах,
у наших світлих європейських містах
навхрест і по периметру
повітряна тривога не залишає місця
всім іншим видам тривоги
не забудьте вимкнути газ і світло,
каже радіо голосом мого доброго знайомого
і я розумію, що він не жартує,
ця тривога вже в твоєму повітрі, Європо,
не забудь про газ і світло
приймай нас, як погані новини,
приймай нас, як неприємні ліки
приймай нас, як несвоєчасні пологи,

те, що народиться, буде твоїм
як це не солодко
як це не гірко

Ана БЛАНДІЯНА

Карта

Нам не вистачає уяви
щоб побачити їхні рани
на нашому тілі
ні їхні слюзи
на наших щоках.

Ми недостатньо сильні
увянути собі, як би це було
покинути спокійне життя
зі сумкою на плечі
і більше не знайти
серед руїн
слово ВДОМА.

Тільки страхові вдається
запхати нас в ту саму
гамівну сорочку
пошиту з карти Європи,
завжди складену за тими ж лініями
готову порватись на шматки,
але тримаючись.

*З румунської переклав
Михайло Гафія ТРАЙСТА*

Корнелій ІРОД

Весела божевільня II

Серед тих, які лежали в «Неврозах», Єкатеріна (Катя) Малек найбільше відрізнялася від решти «божевільних». Ще молода і вродлива жінка – було їй, мабуть, не більше 38-40 років, – вона постійно дбала про свій зовнішній вигляд: одягалася охайно, ледь помітно малювала губи, своє мідно-золотаве волосся зачісувала у високий кок, курила, як майже всі ми, цигарки «Карпачь» без фільтру (не пам'ятаю, чи тоді були вже цигарки з фільтром), носила гарний шовковий халат – власний, а не з лікарні, здавалася відлюдькуватою й усамітненою, бо кілька разів на день сідала осторонь на якусь лавку й плакала. За ініціативою Леоніди Йонеску кілька з нас підходили до неї і, щоб розвеселити, починали підспівувати їй:

*Ой казав чоловік
Щоб я яйця варила
І до нього говорила.
Я по хаті вальця, вальця
А він каже: «Вари яйця!»*

або іншу веселу пісеньку:

*І лід тріщить, і вода плющить,
Ой кум до куми судака тащить.*

*Ти, кумушко, ти, голубушко,
Звари мені судака, щоб і юшка була.*

*І юшечка, і петрушечка...
Кума любя, кума мила, кума-душечка.*

І ми не вгавали, доки вона не починала, ще плачучи, сміятися.

– Ось так, товаришко Катю! – хвалив її Леоніда Йонеску. – Хіба можна?

Правда, кожний з тих, котрі лежали в секції доктора Паула Кортеза, мав свої причини, які привели його до «Неврозів». Про Катині причини ніхто нічого не знав, а я довідаюся пізніше, коли заприятелювали ми і кілька років, приблизно десь до 1970-го чи '71-го відвідував я її досить часто. Жила Катя тоді на бульварі Республіки (сьогодні – Кароля I) у досить просторому півпідвалі, більш-менш навпроти Вірменської церкви, але трохи ближче до перехрестя бульвару з вулицею Каля Мошілор.

Одного дня Леоніда Йонеску порадив Каті Малек (думаю, він покохав її) покинути лікарню на одну-дві години – він певний, що прогулянка на волі заспокоїть її. Якщо Катя згідна, він пропонує свою машину, бо автобус... Вона відмовилася від пропозиції, але послухалася дружньої поради і щонайменше раз на тиждень виходила на кілька годин у місто, звідки поверталася справді спокійнішою і в кращому настрої. Лише одного разу, власне, був то останній раз, бо після того вона відмовилася покидати лікарню, аж до того дня, коли виписалася. Отже, тоді повернулася вона з міста блідою, якоюсь переляканою та у глибокому стражданні, повалилася на лавку перед «Неврозами» не плачучи, а просто ридаючи, аж захлиналася хлипанням. Ні наші стурбовані запитання, ні спроби заспокоїти її старим випробуваним способом анітрохи не заспокоїли її й не розвеселили. Катя ще довго плакала і лише пізно, схлипуючи й витираючи червоні від плачу очі, утихомирилася, але, охоплена німим сумом, дивилася кудись мимо нас. На наші настирливі запитання довідатись, що сталося, вона вперто відповідала, що нічого.

А статися, певна річ, що сталося, але що саме?

Набагато пізніше, коли вся компанія «Сміхотерапії» покинула лікарню, і всі ми перестали вже бути «божевільними», а я часто відвідував її, Катя розповіла мені, що з нею трапилося того дня. Але щоб зрозуміти незвичність і трагізм пережитого тоді нею, мушу перш за все представити вам, хто така Катя.

А що саме знали всі про неї в лікарні? Знали, що Єкатеріна (Катя) Малек – бессарабка, напіврумунка, а напівросіянка (хоч прізвище Малек швидше підказує, що вона чешка або туркєня, ким вона, мабуть, і була), дуже правильно говорила по-російськи й по-румунськи (без того твердого л, характерного росіянам). І більше нічого.

Решта «сторінок» її життєвого шляху відкрила вона мені з нагоди моїх майже тижневих відвідин. Здебільшого я знаходив Катю одну за її робочим столом (в ті роки заробляла вона свій насущний хліб, малюючи для журналу «Магазин» шаблони, викройки та моделі жіночого одягу. Вечорами збиралися в неї кілька з численних її друзів і пробували дві-три години при чорній по-турецьки звареній каві та при чарці чогось. Оскільки її фінансові можливості не

дозволяли таких щоденних витрат, хтось із приятелів запропонував, щоб кожний гість, який відвідує Катю, приніс сто грамів кави або пляшку якогось напою, бажано коньяку або хорошої водки, але можна й вина.

З-поміж знайомих з веселої божевільні відвідував її лише я; правда, кілька разів завітав і Тіті Єнаке, але згодом перестав, а один раз був зі мною у Каті і професор Октав Боянджіу. І все. Рештою звичайних гостей були подружжя Йонеску (Думітру, котрого пестливо звали Моці, чудовий графік й ілюстратор книжок, його дружина Міріам, прекрасна й принадна єврейка, яка пізніше емігрувала спершу в Ізраїль, а відтак – у США), Вірджіл Черчел, інженер, високий, носатий, худий та розтеліпаний, але симпатичний і веселий сміхован, М'елу Лобда, колега Тіті Єнаке, котрий став викладачем румунської мови та літератури в Джурджу і навіть повітовим генеральним інспектором освіти. Приходили до Каті на вечірні зустрічі й інші типи та дами, яких я сьогодні просто вже не пам'ятаю.

Коли були ми з Катею лише вдвох, вона мала іноді охоту довіритися мені. Одного разу Катя розповіла дещо про прожиті нею роки в рідній Бессарабії. Коли було їй якихось дванадцять років, разом із старшим на кілька років двоюрідним братом переносили вулик з одного місця в інше. Вона спіткнулася, вулик упав і рій вилетів. Хлопцеві вдалося втекти, а бджоли накиннулися на Катю і завдали їй майже сто укусів. Дівчина напухла, мов пампушка, а лікар, котрого викликали швидко, повибирав жала, дав їй якісь пілюлі, але висловив сумнів, що вона виживе, мовляв, від стільки отрути і віл здох би. А якщо, дастьбі, дитина таки пройде це тяжке випробування, вона ніколи не хворітиме на ревматизм, зате ще замолоду можуть з'явитися серцеві проблеми. Поки що, радіє Катя, що до ревматизму лікар сказав правду.

Навчалася Катя в дівочому Кишинівському ліцеї, який не знати чи закінчила. Але у шостому класі (нинішньому десятому) полюбила вона Александра Кумпату, показного і чемного юнака, студента філософського факультету Чернівецького університету. Їхнє кохання вибухнуло так несподівано й сильно, що невдовзі вони заручилися й готувалися до шлюбу, хоч Катя ледве сповнила сімнадцять років. Але весілля таки не відбулося, бо нещастя! – вибухнула війна. Александру Кумпата, Сандик, як пестила на-речена, був мобілізований і виряджений на фронт, звідки він так і не повернувся. Через два місяці сім'я одержала повідомлення, що Александру Кумпата поліг у бою. Катя задумала покінчити з собою, але

жоден кишинівський аптекар не хотів допомогти їй здійснити свій задум.

Що я не зрозумів, але й не наважувався запитати її: як пояснити, що лише після двох років від загибелі її Сандика, вона погодилася вийти заміж? Мабуть, відчай або сім'я примусили її, не знаю... Віддалася вона за мера Кишинева. «Затурканий москаль, – згадує Катя, – неотесаний, дурний, як пень, якщо не був він навіть у стані вивчити як слід румунську мову. Так на одному зібранні мер сказав тим кишинівцям, у котрих полупані хати: «Să beliți casele!», тобто: «Облупіть хати!». Він використав, де не потрібно було російське дієслово *белить* (білити), через що й вийшло кумедне сполучення. Після одного тільки року спільного проживання, вони розійшлися, а в '44-му, при наближенні радянських військ, Катя покинула Кишинів і якийсь час жила в місті Ґалаць, а десь у 1950 році переселилася до Бухаресту. Її батьки не хотіли покидати своє господарство (велика хата, город, сад, пасіка та ін.) і залишилися у Бессарабії, звідки разом з тисячами співвітчизників були вислані в Сибір. Тоді Катя не знала, чи батько й мати ще живі, чи ні. Так ніколи й не довідалася.

Чим саме займалася Катя Малек від 1944 року до 1951-52, як їй жилося, не знаю. Правда, я міг її запитати, але... Зате мені відомий незаперечний факт: із 1956 року, за міністра Леонтіна Сележана, Катя працювала перекладачем у Міністерстві збройних сил, але ще до смерті міністра, її перевели на посаду рисувальника в департаменті військового постачання. (Катя: «Е, я там рисувала підштанки, труси, солдатські сорочки, пілотки, кашкети, мундири...»). Можливо, якраз перехід на роботу нижчого рівня і пов'язане з цим незадоволення спричинили їй глибоке переживання і вкінці довели до неврозу.

А що сталося в той день, коли Катя вийшла на дві-три години з лікарні й повернулася потім у жалюгідному стані й ридаючи, що годі було зацитькати її? Одного дня, коли застав я її одну, Катя розповіла мені про тодішню потрясаючу пригоду.

Стояв тоді погожий день. Катя, щоб забути трохи про божевільню, вирішила погуляти містом, пройтися велелюдними вулицями, починаючи, приміром, від університету, де вийде з автобуса № 31, і рушить далі повільно й непомітною серед мурашні перехожих до П'яца Романа. Звідти може повернутися тією ж дорогою, але протилежним тротуаром, або з П'яца Романа, перетинаючи П'яца Амзей, вийде на Каля Вікторієй і повернеться нею до університету.

(Продовження на 30 с.)

Весела божевільня II

(Продовження з 29 с.)

А вже звідти зможе йти бульваром Республіки аж до Вірменської Церкви і зайти на якусь годину й до себе додому – подивитися, що там нового, або відпочити трохи й навіть переодягнутися, бо любила вона бути завжди елегантною.

Катя йшла повільно, не кваплячись, у її голові було порожньо, не думала ні про що, але відчувала задоволення переводити погляд з однієї будівлі на іншу поміж незнайомих облич, серед таркатого потоку перехожих у супроводі монотонного й постійного вуличного шуму. Зупинялася час від часу перед різними вітринами, але без особливого інтересу. Біля агентства Ер Франс купила у квіткарки букетик цикорію. На розі бульвару Ніколає Балческу з вулицею Онешть знаходилася картинна галерея, у якій виставляли чимало із чільних художників того часу і яку інколи відвідувала й Катя. Вирішила зайти й того дня.

В обох залах галереї не було жодного відвідувача, лише наглядка. Катя привіталася й обвела поглядом виставлені роботи – акварелі та олії. А коли її погляд упав на велику афішу, від несподіванки Катя просто закам'яніла, наче вдарена громом! Протерла очі й подивилася вдруге. Так, вона правильно прочитала: **«АЛЕКСАНДРУ КУМПАТА – живопис»**. Катя відчула, що долівка втікає з-під її ніг кудись убік, вона замахала руками, намагаючи опертя. Наглядка поспішила піднести їй стілець.

– Вам погано? Присядьте... Зараз принесу склянку води.

Катя м'яко опустилася на стілець, промимрила:

– Не треба. Скоро мене...

Але жінка не послухала. Подалася кудись і швидко повернулася.

– Я принесла й ложечку цукру. Беріть потроху й запивайте водою...

Катя підкорилася машинально, продовжувала дрібно тремтіти, не зводячи очей з афіші. Ковтнула трохи води з цукром і прошептала:

– А художник, хто він?..

Здивована запитанням, наглядка відповіла:

– Пан професор Кумпата¹...

– Він філософ? Як виглядає?

Жінка не відповіла. Віднесла склянку й ложечку.

Коли повернулася, Катя почала наполягати:

– Він філософ, тобто професор філософії? Бо кажете, що професор...

Жінка подивилася трохи боязко.

– Так, вони професор... Професор живопису в Інституті імені Ніколає Грігореску.

– А як виглядає?

– Ну... Як же їм виглядати?.. Вони пішли обідати. Скоро повернуться й тоді побачите...

Катя думала, що, мабуть, не йдеться про її колишнього нареченого, навіть була певна цього, то просто збіг імен. Адже її Сандик загинув на фронті. Крім того, не мав він жодних живописних здібностей. Певна річ, що то просто збігаються імена. Так-так, можливо. Вона не сумнівається – збігаються. Але таки так: і Александру, і Кумпата?.. Вже не говорити про те, що Кумпата вам не Йонеску й не Попеску²! А хто його знає?.. І все ж таки – ні! Не може бути, щоб мова йшла про її Сандика – він загинув на фронті...

Катя втихомирилася трохи. Піднялася зі стільця, поставила букетик цикорію біля афіші й подалася до найближчих від неї картин. Але ледве встигла пройти кілька кроків, як наглядка промовила:

– Ось пан професор.

Катя крутнулася й упізнала зразу – то він! Хоч і минуло понад двадцять років, хоч тоді був він без вусів, Катя була твердо переконана, що людина, котра увійшла в галерею таки Сандик: то його очі, лише він так усміхається очима...

– Сандику!.. – хотіла вона зойкнути, але протяжно заскавуліла й провалилася.

Коли прийшла до себе, наглядка кропила її водою. Катя підвелася повільно.

– Де він?

– Маєстро пішов за лікарем... Ось стілець, присядьте трохи...

Нерішучими кроками Катя направилася до дверей:

– Вийду трохи на свіже повітря...

І пішла геть. Сіла в автобус № 31 і повернулася в божевільню. Наплакавшись, вона посиділа якийсь час на лавці перед «Неврозами», німа, скам'яніла глибоким сумом, з якого ми, члени «Сміхотерапії», не могли вивести її ніяким богом. Ні наступного дня, ні ще в наступні два-три, під час котрих вона вперто й постійно наполягала, що хоче йти додому, і вкінці доктор Паул Кортес виписав її з лікарні.

(Далі буде)

¹ **Александру Кумпата** (1922-2000) – художник, професор Бухарестського інституту образотворчих мистецтв ім. Ніколає Грігореску. (К. Ір.).

² Найбільш поширені румунські прізвища. (К. Ір.).

Сидонія НИКОРОВИЧ

КАСАНДРА

(Продовження з № 362-363)

– Каса... Каса... – кликав старий з порога. В його руках був глечик.

Навхрест водив квачем по рідкім, чорнім мазилі.

– Се, донько, від татарки, від попарення, від всього, що на тілі зчиниться. Абись, донько, знала, до всього.

Касандра стояла і набожно слухала. Вона насліпо вірила в його слова і в його ту могутчу силу.

– Се оцет, донько, з глиня. Але не він помагає, а ся примівка, що говориться. Ади, се маю зараз нести аж на третє село... Ходи, я ще не починав. – Пішов під хату, став під вугол і почав. Касандра стала навпроти.

– Ші татарка чорна, ші татарка біла, ші червона... – і хрестив квачом глечик. – Най іде на гори і ліси.

Його очі дивно поблискували, було в нім слідне якесь натхненне, і видно, що він сам твердо вірив у силу тих слів.

– Там де сонце не світить, де кугут не піє, де людська нога не ступить, – здував на оба боки з горнятка і спльовував.

Так був перейнятий своїм ремеслом, що нічого, крім свого глечика, не видів. І з Касандрою щось діялося. Вона свої великі очі втупила в глечик.

Градовий три рази повторив і зазбирався в дорогу.

– Касандро, – сказав на відході, – іди в поле та поли тютюн, та й худобинку туди пожени.

Їй се пристало до душі. Вона лиш що про поле думала. Велику силу мало для неї то поле, відколи бачилася там з Никифором.

Касандра завила чорну хустку, мимохідь глянула в дзеркало й рушила в поле.

Пішла виноградником в яр, помила коло криниці ноги. Все водила очима по виноградникові. Молоді зелені листки обгортали і крили собою сірі лати. А за хатою молодий ліс, молоді дубини одяглись в зелені листочки, й цілий яр аж до самого лісу зелений-зелений.

Лише десь-не-десь були зелені ниви, а то всюди чорніла ще земля. Вона сіла під бурдей. То тут, то там були далеко на полі люди. Високо вгору стирчав чорний журавель. Їй не хотілося робити. Ліниво спустила ноги. Часами видавалось їй, що зовсім нічого не думає, а все їй байдуже. Довго лежала.

Нараз заскрипів журавель. Вона наче збудилася спросоння. Трохи підняла голову і скоро схопилася.

Бігла скоро до криниці, щось ожило в ній, десь щезла вся лінь.

– Гей, гей! – кликала радісно. А нібито не вона, а саме життя в ній збудилося і кликало. – Гей, гей!

Навкруги ні душі, лиш далеко маленькі смуги рухались по чорному полі.

– То ти, Касандрочко? – Никифір пив із відра воду.

– Ая, – і стала близько нього, так що рукою торкалась його рамен.

– Та й ти, любко, тут? – і по-своєму звичаю підсунув догори капелюх. По його гарному лиці промайнуло якесь вдовolenня. Ніби він бажав собі сеї зустрічі й шукав її.

Обнялись, посідали на цебрину. У повітрі витало щось свіже, весняне. Десь далеко в синій блакиті співали птахи. Гойдався і скрипів над їхніми головами високий чорний журавель.

– Так парно, – сказав парубок і рукою обтер піт з чола.

– Буде дощ сього тижня, мусить бути, – сказала з натиском і вірою.

– Хіба старий забив тичку? – засміявся, аж вигнувся через цембрину.

Касандру вразив той сміх.

– Зле, як буде дощ? – сказала маркотно.

– Як Бог дасть, то буде. Якби була у войську, то також бись в те не вірила, – сказав із зарозумілістю свідомого «вельмана».

– Хіба? – і скривила губи. Хіба можливо, щоб вона так легко випустила віру зі своєї душі? Зразу їй все також неймовірним видавалося. Але коли переконалася, коли зрозуміла...

– А найко, що буде дощ сього тижня, – і її око блиснуло.

– Може, буде, але не від тички.

«Таки від тички» – щось в її душі твердило, але вона мовчала.

Небавом озвалася:

– А чого всі люди вірять в те, що градовий має таку силу. Навіть пан дідич щороку дає яких пів корця збіжжя за те, що відвертає град.

– Ей, то пусте. Люди дурні.

Уже дальше не думала, а сиділа мовчки.

– Ти в бурдею ночуєш?

– Я боюся...

– Ночуй, я прийду в поле наніч з кіньми, не маєш чого боятися.

З тими словами піднявся і пішов у сторону села.

Вона сиділай дивилася йому вслід. «Хіба лишиться?» – і щось тепле зіграло її душу. А, може, вона таки перенеслася б у бурдей зовсім. Тут їй ліпше буде. І знов витягнулася ліниво.

(Продовження на 32 с.)

КАСАНДРА

(Продовження з 31 с.)

Сонце зайшло, а вона лінувалася піднятися. А давно? Давно як то вона робила, робота горіла в її руках. Колись те було, але то здавалось їй дуже далеким. Так гарно засіялось темно-голубе небо зорями. Вона поволі йшла до бурдея, а її очі потонули в небі. Їй здавалось, що щось більше бачить, як лиш зорі, що якась ясність їй показалася і що на неї сходять відтак віща сила. Довго неповоротно дивилася в один бік.

Никифір прийшов уже пізенько. Приніс хліба й горілки. Як дивилася на нього, зникло в ній те байдуже, ліниве, а щось живе, бистре, свіже пробігало крізь її тіло. Ті гарні давні чуття. Вона знов почувала себе жінкою, такою, як усі інші. Він такий самий був, як колись, її щирий вірний коханок, що його вірно три роки любила.

Коні паслися, фуркотили, а вони сиділи на приспі довго-довго.

Говорили багато, але те все вилось навкруги одного осередка. Навкруг тички і реклямації. А їм видавалось, що то таке гарне, що говорять собі такі файні слова і все цілком нові.

*

Рано до схід сонця пішов Никифір у село з кіньми. І вона вже не лягала. Дивилася йому вслід з таким щасливим виразом лица, неначе рукою досягла неба. Дивно порушувалось її здорове молоде тіло, і так блищали її очі. Так наче два вогники. Пішла до криниці, вмилася. І чогось нагадалося, що вже тиждень не милася.

Показалося сонце, лише перші проміння впали на землю. Чогось самі вигнулися її ноги і вона перехрестилася. Як сонце виходило з-за обрію, вона ще більше відчула силу божества. Боязко, гаряче молилася. То диявол був досі в ній, то її потягло. А для чого їй щось руки і ноги відоймило, і нічого не могла робити? Чого до церкви не йшла? То він, щезник, з тої старої відьми шиб на неї.

— Господоньку, Татку небесний, прости мене грішну.

А рукою держалась за ладан.

Гей, вони грішники, а, може, й та тичка несамовита? А чого, як старий примовляв від татарки, її щось за серце ловило, а як стара заправляла корову, то її ноги затерпли. Гей, не хоче вона з ними сидіти вкупі. От сюди перенесеться, в сей бурдей. Добре, що Бог дав їй таку гадку. Навіть їй було щось розум заступило, не могла мудро думати. А як тепер їй гарно на душі та легко. Полола тютюн і чула в жилах

живу, теплу кров. Смагляве лице було ще темніше, а губи порушувались, щось голосно гадала. Те все в ній будило легкий жаль.

*

Уже три неділі сиділа Касандра в бурдею в полі. Вона туди всі свої речі забрала. Старий градовий перегнав до неї всю худобу. То була давна його мрія, щоб худібка вліті була в полі.

Касандра почувала себе тут газдинею. Легше їй було, що не бачить старої, вона до неї не могла звикнути. А тут їй так добре! Що добре, то добре. Ніхто над нею не сидить, ніхто її не пазить. Тут ніби вона ожила, ніби ще раз на світ народилася. І ціла таки перемінилася. А що файний її тютюн, а що добре худібку доглядає.

Хто видів, хто знав, що до неї забігає Никифір. Таки щоднинки. Їй видавалось, що він її господар. А чи він їй не щирий, не добрий? Ніколи голірuch не прийде. Від нього смакувала Касандрі горілка. Відай, не простої, а паленої приносив.

— Гей, Каса... гей, чи чуєш? А дай-но збанок.

Було то саме в полудне, в душний день.

Касандра витягнула через вікно руку зі збанком. Никифір побіг до криниці. Скрипнув журавель, і він пішов зі збанком у глибину поля. Такий файний, годен. Вона дивилась йому вслід. Їй-бо, їй тепер добре. Чого би ще хотіла? Гріх би мала, як би ще й тепер нарікала... Маленька хмаринка показалася на небосхилі. Незамітно поволі росла і все небо стало невиразне.

Старий прийшов пополудні в бурдей і складав у гелетчину сир, у ракву — масло, щоб забрати додому.

Повіяв вітер.

Якийсь протяг протягнув крізь усе поле. Щось зловісного заворушилось у повітрі. Невиразно покрутились на небі хмари, затягнулось умить усе небо.

Старий скоро вибіг надвір і розглядався тривожно на всі сторони, хотів серед тієї бурі зорієнтуватися. Скоро бігли полем люди, дехто пускався в село, дехто забігав до бурдея. Кілька великих крапель упало на землю. Старий градовий узяв ґралі з хорім і пішов на поляну перед криницею. Пролетіло кілька ясних блискавиць і знов звіялась ще сильніша буря, що все валила до землі. Градовий стояв коло криниці лицем проти вітру.

У бурдею було повно людей, навіть попід приспу навкруг хати. Був і Никифір. Касандра дивилась неперушно на старого. Дощ падав густий, крапнистий. І вмить текли полем потоки. Старий градовий почав сильно махати розтвореним ножом у повітрі. З усієї сили. Дивився в один бік, неперестанно махав в оба боки. Дощ не переставав, буря зростала. З нього текло цюрком. Кинув ніж і взяв ґралі в руки і держав

їх проти вітру, сильно оперся ногами в землю. Упало на землю кілька льодяних кульок.

– Тримай, не пусти! – кричали люди з порога до старого.

Він не оглядався.

З часом почало гамуватися. Дощ перестав, лише вітер немилосердно гнав чорні хмари на північ. Градовий ще стояв, наче закам'янілий з гральми в руках проти вітру і дивився в одну точку неба. Він щось бачив у хмарах. Його лице стало строге, рішуче, в очах був якийсь надприродний блиск.

Як уже й вітер притих і люди почали розходитися, повернувшись він мокрий, блідий, з гральми в руках до бурдей. Щось закам'яніло було в його рухах, міцно стиснені посинілі губи, з бороди стікала вода.

– А таки відвернув град, – сказав якийсь старий господар з вірою до людей.

– Але то тяжка була війна, нім я його перемиг, – сказав самовпевнено градовий і зайшов у хороми. – Але цього разу потужний був біс. Два рази показувався мені з хмари, хотів напудити. Але не мене.

Люди похитували головами і розходились. У бурдей стало порожньо, лишень Никифір сам один стояв коло дверей на приспі.

– Генди тепер той біс в тій хмарі, – і вказав градовий рукою на північ на чорну хмару. – Ой сильний був.

Никифір дивився на небо, але, видно, щось своє думав. Старий забрав весь набір у трайсту і зібрався додому.

– Ходи, Никифоре! Йдеш?

– Ні. Забув сапу в полі.

Один подався в село, а другий – до криниці з чорним журавлем. Касандра стояла на порозі.

У душі подивляла вона старого. В її очах відвернення граду видавалось страшно героїською річчю. Гей, чоловік смертний поборов біса. І тоді до тижня був дощ, і таки від тички. Се будь-хто не потрапить. Він високо стояв в її очах, отой старець з довгою бородою. Їй здавалось, що вона так довго не витримала б на такій зливі, не то ще боротись з бісом.

У печі горів ясний огонь. Касандра любила сидіти і дивитися в ясне полум'я. Часом трісне голосно, і вуглик полетить на хату. Тепер вона сиділа і гріла руки. Було якось студено.

– А що, не має сили старий? – спитала Никифора, що заходив у бурдей. – А що, дощу не пустив? Не відвернув град?

Він здвигнув плечима. Тут і його мудрість кінчилася.

Обоє сиділи в хаті й почувалися газдами. Хто тут їх видів? Хто знав, що він собі так безпечно сидить коло чужої жінки? Ніхто. Тут лише навкруги широке поле, небо і один Бог.

Він сидів, випроставши ноги, і кутив. Касандра варила вечерю. Роздумувала над тим, що сьогодні був повний бурдей людей, що вона була так близько до них. Навіть дехто забувся і говорив з нею. І себе вона сьогодні почувала такою, як усі вони. Не відчувала, що вона невістка градового, чи жінка несамовитого.

– Касандро, немого, ми собі файно газдуємо. Не так?

– Та так...

– Та я сьогодні вже буду пізно дома. А знаєш, що ніхто навіть не сподівається, що я до тебе ходжу. Ніхто раз. Мені здається, відколи ти тут, у сім бурдей, то навіть забули за тебе люди.

– Відай, відай, – і зітхнула.

Вечеряли.

І хто би се сказав, що вони собі не чоловік і жінка.

Надворі знов почав звиватися вітер. Проразливий. Здавалось, що рознесе бурдей. Так не хотілось Никифорові йти з теплої хати. Ліниво поглянув у вікно і здвигнув плечима. Мусів іти, бо ще здогадаються, що він сюди ходить. Ая, та й пропало все. А так йому було добре.

– Дай мені порожню фляшку, – стояв серед хати високий, здоровезний, наче дуб, і лише трохи його голова не досягала стелі, лише на палець.

Поклав фляшку за пояс, підкотив штани, взяв сапу і вийшов не радо надвір. Касандра випровадила його. А то така темінь, така буря. Він скоро зник у тій пільмі, а вітер так свистів, так обшарпував дах бурдея.

Та й лячно було їй тепер самій. Накладала все нових хворостинок, щоб світло було. Коли б лише до неї щось нечисте не прийшло. Ще міг би подивитися через вікно біс. Морозом проймало її тіло. Відколи вона в бурдей, се першу ніч сама ночує. Він у таку ніч не вийде з кінями, як все...

Вогонь гукотів, а вона сиділа скулена на стільці. Її вухо ловило й найменший свист вітру, скрипіння журавля і якийсь гуркіт, глухий, немов з-під землі.

Думала. І як то ті думки її мішалися. Але вже не почувала в собі лихої сили. Ні. Вона була певна, що тут далеко від відьми, вона її позбулася. У неділю піде до церкви. Найме службу, аби очиститися від усіх гріхів. А пополудні піде на танець. Таки цікаво їй було, чи Никифір гуляє з дівками, чи лиш так каже, що не гуляє. Задумалася, а голова все нижче спадала на груди, а очі прижмурювались. І так то падала в півсон. Легко хиталася, руки все сповзали їй з колін...

Надворі ревіло, свистіло, а журавель скрипів...

(Далі буде)

Іріна НЕКІТ

Я РОЗМОВЛЯЛА З ПУТІНИМ

(Політична вистава)

(Продовження з № 362-363)

ПУТІН: Я не знайшов дерев'яну діжку, як кажуть молдовани путину. Гарне слово, путина... Та таз теж хороший. *(Знімає черевики.)*

СОРІН: Я не дозволю.

ПУТІН *(висипає виноград з кошиків у таз)*: Мовчи! Ой, який виноград! Які великі грона. Що це за сорт? Glera? Moscato? Corvina Veronese?

СОРІН: Каберне...

ПУТІН: Каберне. Вийде чудове вино! *(Заходить босими ногами в таз.)*

СОРІН: Ти не помив ніг!

ПУТІН: Замовч, дитино!

СОРІН: У тебе волохаті ноги!

ПУТІН: А-а-а, які м'які грона. Вони лоскочуть мене, лоскочуть ступні. Яке приємне відчуття! *(Танцює, співає)*. «De-aş mai duce-o râ-n-la toamnă, leliţă Ioană / De-aş mai duce-o râ-n-la toamnă¹...» Ти зрозумів, хто такий Путін? Енергійна людина, сильна людина, смілива людина. Тобі не вистачає сміливості зайти зі мною в таз.

СОРІН: Свиня! Ти зіпсував роботу батьків Джузеппе.

ПУТІН: Джузеппе? Хто такий Джузеппе? Воша. Воша на маківці Італії. Ви всі воші. Мільярди крихітних вошей на поверхні Землі. Хтось має їх знищити, хтось має їх прибрати. «De-aş mai duce-o râ-n-la toamnă, leliţă Ioană / De-aş mai duce-o râ-n-la toamnă...» Я! Наведу порядок! Я буду володарем планети, володарем всесвіту... *(Співає.)* „Şi-aş călca-o cu piciorul, şi-aş bea vinul cu ulciorul”²... Але спочатку виграю війну з Україною! Одного разу я візьму себе в руки... одного дня я вип'ю великий келих вина, а потім... а потім натисну червону кнопку! Я хочу побачити той гігантський гриб над Україною. Бу-у-у! Бу-бу-дуум! А після того, як гриб випарується – Ура! Перемога! Перемога! Побєєеда!

СОРІН: Монстр! Вбивця!

ПУТІН: Молодець, хлопче. Ти набрався мужності. Ти починаєш мені подобатися.

Путін вилазить із таза, витирає ноги рушником, взувається.

ПУТІН: Котра година? *(Дивиться на свій дорогий годинник на зап'ясті.)* О, десять хвилин по десятій. Ще не північ. Опівночі за мною прилітає вертоліт.

СОРІН: Ніякий вертоліт не прилетить. Ти не Путін. Я сплю... Мені сниться кошмар...

ПУТІН: Скільки лайків ти отримав?

СОРІН: Що?

ПУТІН: Скільки лайків ти отримав після того, як опублікував те запитання?

СОРІН: Яке питання?

ПУТІН: Я випив, а ти напився? Чому так дивишся на мене? Питання про зброю. Ти опублікував це у Фейсбуці дві години тому: «Якби ти був у кімнаті з Путіним і мав би пістолет, ти б застрелив його?».

СОРІН: Я тебе ненавиджу! Задушив би тебе, розбив би тобі голову! Я б кинув тебе в прірву...

ПУТІН: О-го-го, прірва! Скажи чітко – ти вистрелив би в мене з пістолета? Тепер, тут? Не подумавши?

СОРІН: Так, вистрелив би!

ПУТІН: Нарешті! Ти нарешті відповів на своє запитання.

СОРІН: Йди звідси!

ПУТІН: Чому я маю йти? Я тобі щось приніс.

Путін розстібає піджак, дістає з нагрудної кишені пістолет.

ПУТІН *(даючи Соріну пістолет)*: Бери. Я дарую його тобі.

СОРІН: Це не справжній пістолет.

ПУТІН: Галюцинація?

СОРІН: Так, галюцинація.

ПУТІН: І все, що сталося сьогодні ввечері у цій кімнаті, це галюцинація?

СОРІН: Так, я сплю і мені сниться. Ти мене переслідуєш, я не можу втекти від тебе, я тебе ненавиджу!

Путін суне пістолет у руку Соріна.

ПУТІН: Ну, як ти думаєш? Справжній?

СОРІН: Справжній.

ПУТІН: Якої марки?

СОРІН: Вінчестер. Вінчестер магнум.

ПУТІН: Тобі подобається?

СОРІН: Чудовий.

ПУТІН: Тепер стріляй.

СОРІН: Як стріляти?

ПУТІН: Натисни на курок.

СОРІН: Ні...

ПУТІН: Він заряджений. Натисни!

¹ Пожити б ще до осені, леліцо Іоано, щоб пити вина та їсти пастрами / Пожити б ще до осені...

² Потоптав би її ногами і пив би вино глечиком...

СОРИН: Ні...
 ПУТІН: Тисни! Стріляй в мене! Прямо в серце!
 СОРИН: Ти не Путін.
 ПУТІН: Я Путін. Вбий мене!
 СОРИН: Ні...
 ПУТІН: Бачиш? Ти слабкий духом!
 СОРИН (цілиться в Путіна пістолетом): Я не слабкий духом!
 ПУТІН: Ти слабкий!
 СОРИН: Я не слабкий!
 ПУТІН: Стріляй!
 СОРИН: Залиш мене...

Сорін падає на диван, накривається ковдрою.

ПУТІН: Ти боягуз! Кінський гній. Лайно! Ти не можеш вбити свого ворога. Стоїш з ворогом в кімнаті і пальцем не ворухнеш. Ти не можеш натиснути на курок. Ти нічого не в стані зробити.
 СОРИН: Ти звір! Тварина! Монстр! Дай мені поспати.
 ПУТІН: Убий мене!
 СОРИН (тримаючи пістолет тремтячою рукою): Я не можу...
 ПУТІН: Будь сміливим! Мужнім! Стріляй!
 СОРИН: «Русскій военний корабль, іди нахуй!»

Пістолет падає вниз, на нього падає ковдра, що сповзла з дивана.

Темрява.

Путін зникає.

Таз із виноградом також зникає.

Загорається світло.

СОРИН (лежачи на дивані): «Русскій корабль...Русскій корабль... іди нахуй!»! (Раптом встає, вмикає світло.) Скільки я спав? Де я? Чому я не стріляв? Чому я його не вбив?... Де Пу... Пу... Геть! Блядь!.. Яка дурниця!.. Пу... пу... иди на хуй! Повітря... Мені не вистачає повітря. Я хочу вийти, я хочу надіти, надіти...

Сорін вибігає з кімнати.

Пауза.

ГОЛОС ДЖУЗЕППЕ (здалеку співає приспів пісні «E sărbătoare și răsună muzica»: Тарада-рада-рада-

рада-рада-підірам-тарада-рада-рада-рада-рада-підірам.

У вікні з'являється Джузеппе.

ДЖУЗЕППЕ (заглядає в кімнату, крізь вікно, наспівує): Тарада-рада-рада-рада-рада-підірам-тарада-рада-рада-рада-підірам.... Àngela! Àngela! Sorin! Una notizia! Una splendida notizia! Àngela! Sorin! Nessuno... E la porta è aperta³.

Джузеппе дивується, що двері відчинені. Заходить в кімнату.

ДЖУЗЕППЕ: Ciao, amici! Àngela! Sorin! Una storica notizia!⁴ (Співає.) E sărbătoare și răsună muzicaaaa... Cari amici! Dove sei? Veni, Àngela! Veni, Sorin! Il presidente del Parlamento europeo... signora Roberta Metsola... Signora Roberta Metsola dice: Moldova è Europa, Europa è Moldova! Auguri! Auguri! Moldova è Europa, Europa è Moldova! Bravo, Moldova! Bravo, Europa! Hei, amici! Dove sei?⁵

Лунають дивні звуки.

ДЖУЗЕППЕ: Ma chi è là?... Chi è là?... Nessuno!⁶

З тіні хтось м'яко б'є по кульках, вони котяться перед сценою.

ДЖУЗЕППЕ: Cos'è questo? C'è qualcuno?... O-o, mio Dio! Palloncini!⁷ Повітряні кульки! Звідки вони взялися? Пізнокольорові Palloncini. Roberta Metsola dice: Moldova è Europa, Europa è Moldova! Auguri, Àngela! Свято, а музика грає... (З-за сцени знову лунають незрозумілі звуки.) Dove sei? Хто там? Нема нікого? Nessuno? Чи є хтось?! Ой, я боюся! No paura!⁸ Мені полізли мурахи спиною. Ciao, Àngela! Ciao, Sorin! Io non posso aspettare! Ciao-ciao!⁹

Джузеппе виходить переляканий.

Коротка перерва.

(Далі буде)

З румунської переклав Степан ТРАЙСТА

³ Анжела! Анжела! Сорін! Новина! Чудова новина! Анжела! Сорін! Нікого... А двері відчинені (итал.).

⁴ Привіт, друзі! Анжела! Сорін! Історична новина! (итал.).

⁵ Шановні друзі! Де ви? Виходь, Анжела! Давай, Соріне! Президент Європейського парламенту... Пані Роберта Мецола... Пані Роберта Мецола каже: Молдова – це Європа, Європа – це Молдова! Щиро вітаю! Щиро вітаю! Молдова – це Європа,

Європа – це Молдова! Молодець, Молдова! Молодець, Європо! Гей, друзі! Де ви?

⁶ Але хто там?... Хто там?... Нікого!

⁷ Що це? Є хтось?... Ой, Господи! Повітряні кульки!

⁸ Жодного страху.

⁹ Привіт, Анжела! Привіт, Сорін! Я не можу чекати! До побачення!

Михайло Гафія ТРАЙСТА

БАРАБЕРИ

(Повість)

3. МАРІЧКА

(Продовження з № 362+363)

❖ ❖ ❖

Молодиці, дівчата та парубки, ховались по лісах, але хортисти полювали на них, ловили та засиляли працювати до Німеччини. Та самі хортисти не знайшли б їх, бо звідки їм було знати найліпші схованки недалеко села, як Яма Пинтіна, Дзвур Горшлог, Рипа, Дубу Грунь та інші, якби їх не вели туди їх піддані слуги, такі як Хитай Гора, Петро Джурда, Йосип Головка та Коля Чічкало, готові й рідну матір продати за кілька хлібин.

Одного дня Петро Джурда з Йосипом Головком та два жандарми зловили у Ямі Пинтіній братів Василя та Дьордія Кадоликів, Василя та Івана Дроздиків, Дьордія Гирю та Міця Косована. Василь Дроздика накинувся на жандарма зі сокирою і розколов тому голову, а Іван Кадолик та Міцьо Косован повалили другого жандарма на землю й вирвали автомат. Побачивши, що біда, Петро Джурда та Йосип Головка кинулись тікати. Косован пустив чергу з автомата, Петро Джурда замахав руками, немов птах, який збирається піднятися в політ, і повалився на землю, а Йосип Головка зник у кущах.

— Ще зустрінемося ми, Йосипку, мамку ти солодку! — крикнув Коля Чічкало.

— Що будемо тепер робити? — запитав Василь Кадолик.

— Тепер не на працю нас виправлять, а прямо на шибеницю!

— Як воювати, то воювати! — вирішив Косован. — Але разом зі своїми, з рускими!

Хлопці вирушили назустріч радянським військам, що вже були близько в горах. Дійшовши до лінії фронту, вони побачили, що не так вже легко перейти її. Німці понакопували окопів, але й повернутись не могли, де на них чекала неминуча смерть. Кілька днів вони чекали в окопах, а в одну ніч, коли кругом стояла тиша, пішли вперед і опинилися серед радянських бійців.

Хлопці думали, що разом з фронтом будуть іти через їхнє село, та їх направили в інший бік. Спочатку до снайперів, а потім перевели до розвідників. Там вони служили до кінця війни.

❖ ❖ ❖

Привикла Марічка до старої закуреної колиби... Привикла і до лісорубів... до їхніх звичаїв та примх...

Навіть і до горілки привикла... а на підпитку не відмовляла нікому...

Стала їхньою любаскою...

Любилася з кожним, бо любила любитися...

Спочатку Флорін скочив зі сокирою на Коцора, але Марічка його заспокоїла:

— Я не твоя жінка, ні наречена... того, що я вам даю вистачить для всіх.

Олекса Гайдамака вдавав, що не відає нічого.

«Жаль дівки, втекла з перед Хренчука, а тут дає кожному, дивні ці жінки...»

Але до кінця дала і йому...

На підпитку Марічка любила хвалитися:

— Заберуться мадяри, то пійду від вас. Піду в місто — буду панею! Ви ще руку мені цілювати будете! Побачите!

Потім починала співати сороміцьких пісень:

*Ой дай ми, каже дай ми,
Та не споминай ми,
Не така ми сночі дала,
Та не споминала.*

Одного разу в місті Гайдамака зустрівся зі старостою Петьком Хренчуком.

— Знаю що Іванчукова дівуля у тебе, хоснується нею всі, ха-ха-ха!

— А тобі, яке діло, Петьку? — запитав грізним голосом Олекса.

— Я можу привести її з піряниками і відіслати на «мункосазот».

— А я можу твою хату запалити і тебе зарізати, як барана! Не грайся, Петьку, не грайся, бо дограєшся!

На «мункосазот» почали висилати з кожної хати. Були такі, що йшли й добровільно. Їм обіцяли гори й доли — рай на землі і багато грошей.

Ілько Семенчук, який прислужував разом з Василем Хромим при Сільській хаті мав гарну дочку Василючку та сина Віктора, якого взяли на фронт, а невістка Оленка, залишилася в нього жити.

— Треба би бодай одна з челядин пішла на «мункосазот», — сказав Семенчукові Петько Хренчук.

— Пане староста, бійтесь Бога! Син на фронті, не забирайте їх, буду вам служити все життя.

— Коби тото за мною, Ільку, коби за мною, — відпирився Хренчук, але кожного дня посилав Семенчука до себе додому працювати коло господарства та в поле.

«Ніби то бідкається, що не залежить від нього, а в нього три доньки та невістка, і син не на фронті, як

мій, то ади не пішли на «мункосазот», дасть бог ні мої не пійдуть.»

Щоби бути впевненим, що не вишле його Васи-
линка та Оленку на роботу до Німеччини, Ілько за-
писав на Хренчука ниву на Кашиці, але пусто.

Одного дня, коли Ілько повернувся вечором з
Шведуки, де погнав його Хренчук, дізнався, що його
дочку забрали на роботу.

Забіг, як вихор до Сільської хати і думав задушити
Петька своїми руками, але коли зайшов до середини,
там гуляли Хренчукові цімбори, Юра Грабчук, Цьоко
Дубник, Ілько Ковник та два хортисти.

– Не міг я зробити нічого, Ільку, не міг! Оленку не
забрали, бо казала, що тяжка, а Василичку взяли.

– Ти ж обіцяв, Петре! – перейшов на «ти» Ілько.

– Обіцяв, обіцяв, але не зміг нічого зробити.

«А своїх зміг, своїх зумів», – підкотився гарячий
клубок до Ількового горла, а очі наповнились гарячи-
ми слізьми.

– Не бий голов, Ільку, їй там добре буде, заробить
грошей, побачиш, радітимеш, коли ти вилічить на
долоню німецькі марки.

– Не треба мені отих марок, – зітхнув Ілько.

– Кому грошей не треба, Ільку? Побачиш, ще
подякуєш мені.

«Не діждешся ти того, щоб я тобі дякував» –
подумав Ілько.

– Там добре їй буде, не трапиться нічого з нею, чи
не так пани офіцери?

– Хіба їй полюбить якийсь парубок, бо любов всю-
ди однакова, – розреготався один із хортистів.

– Бери та випий з нами, Ільку!

– Випий не гордуйся цімборів! – крикнув Юра
Грабчук.

«Ой не цімбори ви мені, не цімбори, але випити
вип'ю...»

– Чому не випити з добрими людьми? – підняв
Ілько чарку.

Потім другу, і третю...

«Цімбори» почали співати. Хортистам подоба-
лись співанки.

*На тум боці, при потоці,
На тім боці ватерка палає,
Ходім, хлопці, до дівчини,
Бо вже умирає.*

*На тум боці при потоці,
Ватерка не горит,
Ходім, хлопці, до дівчини,
Бо вже не говорить.*

– Йди, Ільку, до мене в підвал, ти знаєш де ключ,
та принеси корчагу з вином, оту десятилітрову, з
минулого року.

Ілько пішов, радо пішов...

«Ну, тепер ми погуляємо, цімборики любі!..

Такого гуляння ще не було у селі...

І не буде ніколи...»

Він знав все, де стоїть в Хренчуковім підвалі.

Коли повертався заспівав:

*Ой, пийме, братя, нині,
На зеленум вині,
Бо вже завтра не будеме,
Бо са розийдеме.*

Другого дня вранці, коли Василь Хромий дошкан-
дывав, до Сільської хати, знайшов всіх простертими на
підлозі... «цімборів», хортистів та Ілька Семенчука.

Спочатку подумав, що п'яні...

– Но там тобі! – скрикнув переляканий. – Мертві
всі!

Хортисти забрались зі села...

Всі молоді хлопці, яких не забрали на роботу,
пішли воювати...

Одні пішли добровільно...

Інших обдурили:

«Ви не йдете на фронт, а гардистами в села, щоб
наводити порядок!»

«Вам дадуть зброю та форму – мете панами!..»

«Їсти кільки захоч... пити куди повернешся... а
молодиць ломом!..»

«Їж, пий, душе, та веселися!..»

Іншим встромили автомат у спину і «добровіль-
но» відправили на фронт.

Виправили на той бік Тиси, а там посиділи хлопці
кілька днів. Їсти давали добре, цигарок, навіть і го-
рілки, а потім запитав їх радянський офіцер – черво-
ноармієць:

– Ребята, ви добровольно?

Тим, котрі сказали, що ні, дозволили повертатись
додому, але мало хто захотів повертатись, зали-
шились зараз чи не всі.

З Верхньорівні повернувся тільки Іван Коренюк.

Решта повернулись після закінчення війни... одні
без рук, інші без ніг... каліками... контуженими...
хворими...

Інші не повернулись...

Люди раділи...

Люди плакали...

Люди проклинали...

Далі «цімборам» захотілося вина.

(Далі буде)

Анна ТРАЙСТА-РУШТЬ

КАМ'ЯНА ПЛИТА

(Уривок з роману «Дикий рай»)

Під час другого ранкового обшуку, переслідувачі не знайшли нічого і покинули двір Довганів, залишивши за собою безлад, як після погрому, так, що господарям взяло три дні, щоб поскладати все на свої місця.

Ті «чорні», як назвав їх Андрійко, тепер шукали не тільки «ворогів народу й тодішньої демократії», котрі могли б там пригніздитись, але й різні «нечисті», компромітаційні документи або інші подібні речі.

Ще звечора, коли почали обшукувати, одні на хліві у сіні, другі під яслами, треті на оборозі, Андрійко не стояв біля них. Обминав їх, щоб ті не розпитували його про одно й інше та шукав собі діла. Скоро зібрав ягнята і загнав їх у кошару, а сам подався до хати та миттю виліз на горище, «на пуд», як у нас говорять. Там розшукав у старій скрині під якимись ковдрами ті дві валізки, котрі дала їм бабуся, ще коли їх дід Чірібан помер, у яких було все «дідове багатство», як висловились тоді його бабуся Парася, та подумав переховати їх десь у друге місце, надійніше. Боявся, щоб ці «чорні» не забрали їх, а батьків не засудили, як чув він у школі від дітей.

Інші дорогі речі: медалі, старі монети, золотий годинник, Василина заховала добре під піччю. Там замурувала їх кількома цеглинами, а поверх вибілила вапном, як була побілена вся піч, щоб ніхто не здогадався ніколи.

Поклала там і кілька своїх особистих дорогоцінностей, що купив їх Федур Чірібан, ще коли служив у цісаря, і подарував дочці, коли та дівочила. Уже давно не носила їх: ані під час війни, ані тепер. Тримала для своїх дівчаток, коли підростуть. Просто боялась злодіїв та різних зацікавлених заздрисних очей, а також і політичних переслідувачів, про котрі вона знала, як і Петро, що тепер ходять по їхній Лалі, де переслідують невинних людей тільки за те, що ті мають інші думки або інші політичні переконання.

Окрім свого сина Івана, котрому довіряла, бо уже підріс і помужнів, ніхто більше не знав про цей тайник. Навіть і в Петра не мала довір'я, бо він останнім часом, відколи почав підпиватись, почав і вихвалитись то тим, то сим. Перебільшував майже все, як лінивий городник свою капусту, що виросла під час засухи величезною динею.

Тільки ті дві валізи із батьковими документами і журналами залишила так, як були, у скрині, щоб

не ходили туди діти. Тільки Іванко знав про них, як знав і про ті другі речі, та разом із Андрієм, коли той підріс, частенько, як не було батьків вдома, сиділи годинами на горищі і перегортали їх, розглядали старі фотографії, карти й різні дідові речі. А потім складали їх назад так, як були, та не говорили нікому про них, тільки між собою. Це було їхнім секретом.

Довганових дітей, як і їх діда Чірібана, життя добре загартувало. Знали, коли треба було говорити, а коли мовчати, коли зберігати таємницю. Під час різних скрутних обставин тодішніх соціальних і політичних переворотів, котрі не обійшли ні їхній дикий рай, поводитись, як дорослі. Та, якщо і спотикались подеколи, або грішили, не падали духом. Хитрощами уміли викрутитись і завжди вели себе сміливо.

Тепер, коли переслідувачі, котрих привів сірий домашній кролик у їхнє подвір'я, Андрійко пригадав собі про дідові документи й занепокоївся. Тримавши їх під пахвою, обдумував, як перенести ці святі речі у більш надійне місце і заховати скоріш, щоб його не запримітили ті «чорні» й не запідозрили.

Спочатку подумав покласти їх за козлом під стріхою, але там не вміщались, потім під полицю у коморі. Але ні, бо і там ненадійне місце. «У кошарі пуд яслами ягнят добре би було, але як туди добратися? Там «чорні» шукають невидимого», – радився він сам із собою.

До решти вирішив понести їх у дупло старої товстої верби, що росла на межі, недалеко за їхньою хатою, де він колись грався з Іванком і Марічкою, і де тоді діти вмостили собі «домівлю».

«Там дуже добре би було. Борта¹ велика, де мож би й успатися будь-кому, та ні дощ не намочит. Але і туди як перенести? Ці «чорні», озброєні добре, глядять у всі боки орловим оком, а до того мають і кукел²» – думав розгублений Андрійко.

Але зразу пригадав собі, що коли забіг до хати зашпотався у гатікуш³, котрого раніше його мати приперла під стіну біля одвірка. Принесла у ньому із потопа випрані сорочки та, коли стелила їх на грядці у шатрі, бо на дворі захмарилось, забула віднести його на своє місце.

Не думаючи довго, хлопець скоро подався по драбині вниз до комори. Раз із одною валізкою, а потім і з другою, та всунув їх у той кіш, а потім висадив його собі на плечі, як рюкзака.

¹ Борта – дупло, нора, яма.

² Кукел – (від нім.) бінокль.

³ Гатікуш – (від угор.) плічний великий кіш.

Та хоч і гнів його тепер добре вниз, бо ті два ящики не були легенькі зовсім, Андрійко не здавався. Глянув у сторону хліва, що був подалі від хати, де тепер відбувався обшук, та щоб підбадьоритись трохи промовив до себе, як дорослий: «Ну хлопче, держися тепер, бо дідове писемство важит добре! Означає, що має велику ціну! Гія го неодмінно врятувати, аж би што було!».

Підсвистуючи, вийшов собі із подвір'я прямо на город, де за хатою, біля старої бортавої верби, Петро ранком накосив свіжої трави для худоби.

Прискоривши ходу, Андрій зашпотався і впав. Біль пронизав його лікоть, котрого подряпав об сухий пеньок колишньої старої вишні. Незважаючи на рану, із котрої просочилась тонкою стрічкою кров, зразу піднявся і глянув у сторону хати, бо уже і там почався обшук. Боявся, щоб не зловили його «чорні» «на гарячому», бо тоді все пропало.

Стривожений, хлопець скоро взяв жмут зеленого сіна і витер ним рану, а потім глянув на кіш.

Валізки висунулись із коша, коли хлопець упав та попали прямо під товсті борозни напівсухого сіна. Самі заховались там, разом із старими журналами, де були дідові розумні записи про давнє нелегке минуле, прожите його хоробрими предками та особисто ним, над котрими ціле життя трудився, перечитував, мандрував по світу, шукав ключ до істини.

Тепер Чірібанів внук глянув на них здивовано, та коли на хвильку зліпив чорні вигнуті, як у дівчат вії, хоч сам був русявим, що надавало йому особливої дитячої вродливості, у своїй уяві побачив свого діда Федура, котрий весело йому посміхався.

Андрійко зрадів і хотів його покликати, обняти, як і тоді, коли був малюком, але дід зразу зник так, як і появився, і його оповив сум. Тоді він розплющив свої сині, як небо, очі й шукав діда, але не бачив нікого, тільки ті два куферики⁴, котрих скоро прикрив свіжим сіном. А потім, наповнив ним і свій гатікуш та поніс до хліва, де кинув корові у ясла: «На їж, Зірочка, бо-с голодна! – промовив він та подався скоро до хати, де відбувався тепер обшук.

«Чорні» заглядали всюди: під ліжка, у піч, зайшли до комори, потім вилізли і на горище. Шукали під стріхами, у штабелях і в скрині, де були раніше під старими ковдрами ті дві валізки, у свинарнику і під бочками, що стояли порожні у пивниці дном угору. Усюди пусто.

Не знайшовши нічого, вилаялись не по-християнськи, а потім пішли геть. Здивовані й сердиті, переслідувачі не могли собі уявити, як ті два дезертири могли пропасти так скоро, мов під землю провалились.

– Кепська справа! – промовив невдоволено один із них.

– І я думаю... Тут щось нечисте і неясне!.. – відповів інший, залишивши Довганове обійстя під наглядом.

Коли ті віддалились, Андрійко зрадів та пішов знову до кошеного сіна із кошем, але не розгортав його. Тільки гатікуш залишив біля нього, а сам подався прямо до бортавої верби, де зверху було гніздо сойки і де мав намір заховати дідовий скарб.

Чомусь не хотів висадити його назад там, де був. Боявся. Відчував, що небезпека ще витає навкруг їхнього дому чорними хмарами. «Оти гонителі не були дурні, пушли, куди пушли, але можуть будь-коли завітати до них іще раз та перетрясти все. І, тогди?..» – міркував він.

До гнізда сойки не доторкався, навіть і не заглядав туди. Не мав часу гаяти, бо наближався вечір, та хотів чим скоріш розібратись у цьому ділі, а до того й навести порядок у хаті й на горищі після обшуку. Боявся, що повернеться скоро його мама від волошки та, якщо знайде розкладь, засується.

Не хотів ще і її турбувати своїм нинішнім «героїзмом», бо досить сердилась на його батька, котрий в останній час пізно повертався додому і майже завжди невдячним та й із дубовими ногами⁵.

Коли заглянув у дупло, де було трохи вилежаного свіжого сіна, як у ліжку, здивувався, але скоро забув про це. Подумав, що та лежанка остала ще відтоді, коли вони під час війни всі троє там гралась, та не звернув тепер на це уваги. Хотів тільки прибрати хоч трохи сухі гілочки і листя, щоб уместити ті валізки добре, як на полицю, поки пройде небезпека. Але коли взявся до роботи, зразу із пташиного гнізда виповзла чорна гадюка із роздвоєним погрозливым язиком та, подалась прямо у дупло. Мабуть, ласувала там яйцями або пташенятами, а хлопець помішав їй.

Андрійко злякався до смерті, що аж дух перехопило та зойкнув голосно. А потім бігом подався до сіна і поніс його ягнятам, бо не випас їх, як треба, раніше.

Побіг і втретє на город, і скоро всунув ті два ящики разом із сіном назад у кіш, а зверху прикрив їх. Коли підняв на плечі важкий гатікуш, глянув у сторону верби, де була гадюка, і побачив там чорну людську постать. Тоді здав собі справу, що за ним слідкують. Мабуть, почули його зойк, коли злякався гадини.

Або хтозна...

Розгубився трохи, але не звертав уваги. Вдавав, що не заримітив того, лиш підсвистуючи скоро подався із тягарем у подвір'я і поклав його біля плити, що була під муром. Але кіш, не маючи стабільності, звалився у сторону мура, біля входу до курника. Андрійко глянув на нього розгублено та не знав, як поступати далі й де заховати «дідове багатство».

(Далі буде)

⁴ Куферик – (від нім.) дерев'яна валізка.

⁵ Із дубовими ногами – (вираз) підхмеленим, спотикаючись.

ГОЛОСУЙТЕ!

СОЮЗ УКРАЇНЦІВ РУМУНІЇ

ПАЛАТА ДЕПУТАТІВ

Рухаймося далі разом!

СУР

МАРІЯ
САБО-КОНДРЕНКО

ІРИНА ЛЮБА
ГОРВАТ

МИКОЛА-МИРОСЛАВ
ПЕТРЕЦЬКИЙ

ІЛЛЯ
САУЧУК

ВАСИЛЬ
ПАСЕНЧУК

ЛУЧІКА
ГЕРМАН

ЗА МАЙБУТНЄ, В ЯКОМУ ГОЛОС КОЖНОГО ПОЧУТИЙ